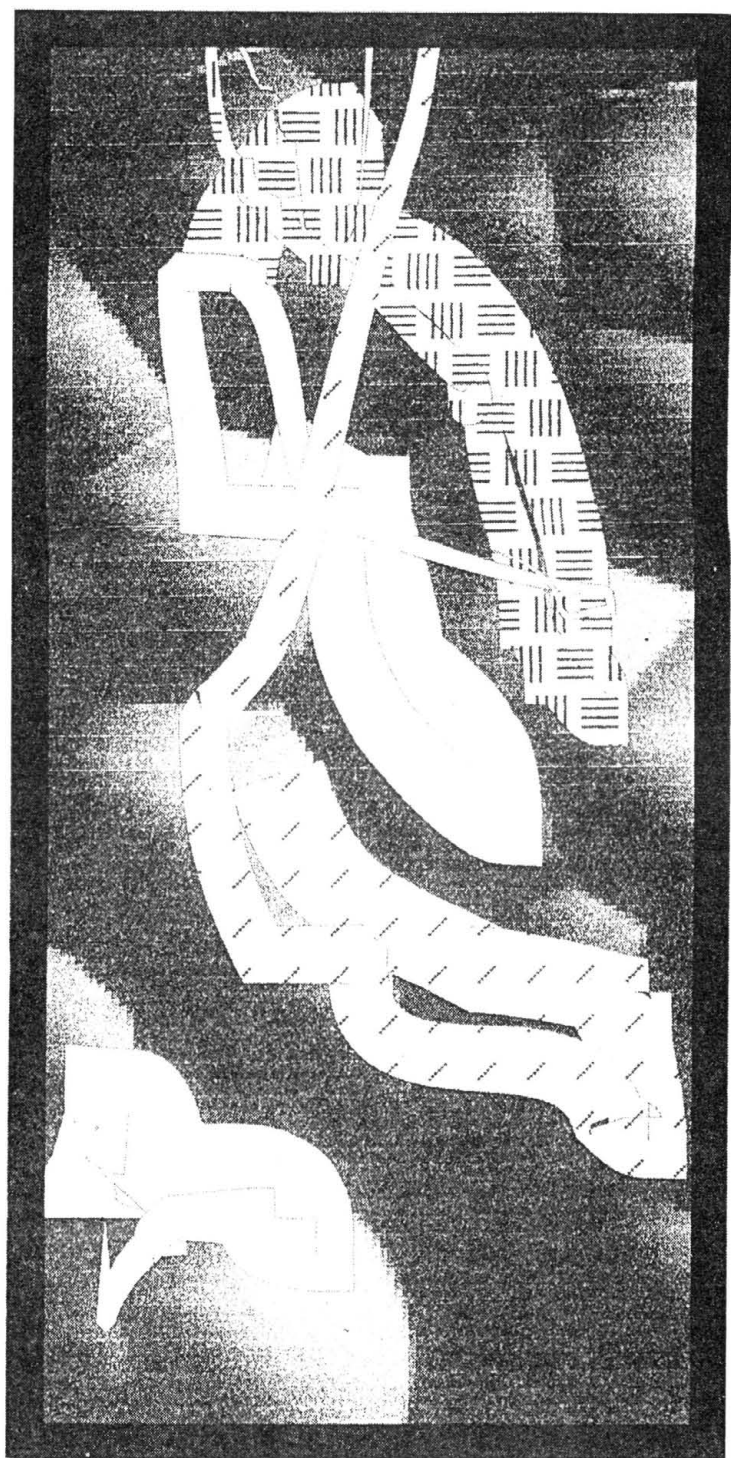

könyv
könyvtár
könyvtáros

1998
július

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

7. évfolyam 7. szám

1998. július

Tartalom

Könyvtárpolitika

A virtuális világ realitásai – A 21. század szép új világa.....	3
A felsőoktatási könyvtárak az információs társadalom kihívásai előtt.....	6
Molnár Orsolya: A külföldi folyóirat-rendelés helyzete a Kossuth Lajos Tudományegyetemen.....	6
Sipos Anna Magdolna: Tisztázatlan feladatokkal, feltételek nélkül.....	11
Sonnevend Péter: Egyetemi könyvtár és jövőképek.....	18

Műhelykérdések

M. Nyiri Gyöngyvér: A Magyar Nemzeti Bibliográfia CD-ROM már Windows alatt is futtatható.....	24
--	----

Könyv

Kertész Gyula: Magyar könyvtermelés Romániában (1919–1940).....	39
Vajda Kornél: „A párhuzamosak már nem a végtelenben, hanem a szuperstrádán találkoznak”.....	42

Kiállítások

Stockné Horváth Mária: Kiállítás az OSZK múltjából.....	45
--	----

Konferenciák

Szentmihályi János emlékülés.....	48
Győri Erzsébet: Köszöntő.....	48
Ferenczi Zsuzsa: Szentmihályi János, a tanár.....	49

Perszonália

Fogarassy Miklós: Szilágyi Tibor (1931–1998).....	54
Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz.....	56

Lapunk e számában Pajor Ildikónak Somkuti Gabriella verseskötetéhez készített illusztrációiból válogattunk.

From the contents

Academic facing the challenges of the information society (Contributions by Orsolya Molnár, Anna Magdolna Sipos and Péter Sonnevend) (6)

Cikkeink szerzői

Ferenczi Zsuzsa, a BDTF oktatója; *Fogarassy Miklós*, az OSZK–KMK munkatársa; *Győri Erzsébet*, az OSZK–KMK mb. igazgatója; *Kertész Gyula*, az OSZK osztályvezetője; *M. Nyiri Gyöngyvér*, az OSZK munkatársa; *Molnár Orsolya*, a KLTE Könyvtára osztályvezetője; *Sipos Anna Magdolna*, az ELTE TFK Könyvtár igazgatója; *Sonnevend Péter*, a JPTE Könyvtára főigazgatója; *Stockné Horváth Mária*, az MNM főkönyvtárosa

Szerkesztőbizottság:

Poprády Géza (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Poprády Géza**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Készült az OSZK Nyomdatáriumában

Felelős vezető: **Burány Tamás**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 98.130

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

A virtuális világ realitásai – A 21. század szép új világa

A fenti címmel bocsátotta közre idei második számát, szinte önálló kismonográfiaaként szerkesztett füzetét a *Magyar Tudomány*, a Magyar Tudományos Akadémia folyóirata. Egy ilyen összeállítás, tekintettel témájára, kibocsátójának és szerzőinek rangjára, kiemelten érdekelheti a könyvtárosi világot, a szakmát. Manapság – elég csak belepillantani a 3K valamelyik nem túl régi számába – digitalizálásról, internetről, szörfözésről, szupersztrádáról, virtuális könyvtárról stb. illik szólnia – legalább bevezetőben – annak is, aki klasszikus könyvtári-könyvtárosi kérdésekkel foglalkozik. Szinte névjegyfunkciót képviselnek az ilyen utalások, gondolatfutamok: én is tudom, amit ma mindenkinek tudnia kell, tudom akkor is, ha ezúttal másról szólok, nem vagyok én múltból itt maradt masztodon, magam is benn vagyok a „képben”, a terminológiában, az egész „szép új világban”. Nos, ilyen háttér birtokában különös érdekekkel bírhat, ha megnézzük, miként vélekednek erről az egész kérdéskörrel a tudományosság képviselői.

A folyóiratszám bevezetőjét író *Szentgyörgyi Zsuzsa* mindenesetre roppant óvatos. Hivatkozik arra, hogy több mint másfél évtizeddel ezelőtt a folyóirat hasonló tartalmú-témájú különszámmal állt elő, és ha azt újraolvassuk, amint ő tette, rá kell döbbernünk, hogy bizony-bizony nemigen azt jóslták, prognosztizálták, futurogizálták tudósok, ami aztán végül is bejött. Mentségek persze vannak szép számmal: senki sem láthatta előre a nagy társadalmi változásokat. De – sajnos – azt sem látták előre az akkori szakemberek, ami azután döntőnek bizonyult, és ami a mai helyzetet alapvetően meghatározza, a számítástechnika és a telekommunikáció integrálódását és ennek folyamányait. Bedőlték viszont az akkoriak a japánok – mostanra kiderült – inkább csak sumo-, illetve karatekiáltásnak, pszichológiai fegyvernek bizonyult JIPDEC (Japan Information Processing Development Center) projektjének, a híres-hirhedt ötödik generációs számítógépek kihívásának. Jóleső lehet minden ókonzervatív számára az a megállapítás, hogy maguk a japánok is beismerték, ez a program csak részeredményeket hozott, ami pedig a mesterséges intelligencia-kutatásokat illeti, azok aztán igazán gyengén szerepeltek. Ennyit a prognózisokról és előrelátásokról. A *Magyar Tudomány* ezúttal hát nem is igen kísérletezik előrejelzésekkel. Azzal foglalkozik, ami van, és azzal, ami lényegében már szintén van, ami alapkutatás szintjén kidolgozott, „kész”, csak az alkalmazás van hátra, ezt azonban kutatóintézeti tervek fogalmazzák meg (határidőkkel) és nem futurologiai tanulmányok. Ami pedig van, és ami tehát a vizsgálódások tárgyát kínálja, az a számítógépes hálózatok léte és kiterjedt alkalmazásai. Egyelőre ez tekintetik információs társadalomnak. Mosolyra készítetik a közolvásót az olyanféle idézetek is, amelyeket a szerzők némelyike valószínűleg polgárpukkasztó csodaként helyezett el munkájában. (Pl. *W. D. Sincoskietől*: „Képzeljük el, amint WWW keresőn keresztül egy tv-műsört nézünk. A hirdetés valami olyasmit mutat, mi felkelti érdeklődésünket, és meg szeretnénk venni azt. A vezeték nélküli távvezérlő egérrel rámutatunk a képre és „ráklikkelünk”. Megjelenik az

illető árucikk WWW-oldalának képe. Hitelkártyánk információját megadva újból klikkelünk és ezzel megrendeljük az árut. Megszólal a telefon, amelynek képernyőn lévő ikonjára távolról ráklikkelünk és beszélgetést folytatunk a képernyőn láthatóvá vált édesanyánkkal. Még egyszer klikkelünk és a tv-műsor ott folytatódik, ahol abbahagytuk. Oh, és természetesen mindezt megtehetjük az autónkban is, amit remélhetőleg más valaki (vagy valami?) vezet”.

Az igazán fontos tanulmányok – függetlenül a lapszám beosztásától, amely külön rovatba csoportosítja a technikával és alkalmazásaival, és külön a társadalmi impaktal foglalkozó írásokat – azok, amelyek vagy az anyagtudományi és mikro-nanotechnológiai fejlődéssel (*Gyulai József*) vagy olyan konkrét kérdésekkel foglalkoznak, mint telematika és területfejlődés (*Erdösi Ferenc*), illetve jogharmonizáció, szerzői jog az információs társadalomban (*Gyertyánfi Péter*). Egészen különálló státusa van két írásnak. *Vámos Tibor információs társadalom – mire készülünk* c. munkájának és *Mérő László Virtuális valóság és a psziché* c. dolgozatának.

Ha valaki Gyulai József tanulmányát meg kívánja érteni, jól teszi, ha előbb valamely természettudományi karon diplomát szerez. A lényeg azonban világos: a dogok nem a számítógépes szakemberek kezében vannak, jóllehet az alapkutatókat folytatók nem lehetnek meg számítógépek, hardverek és szoftverek nélkül, ám hogy azután mi lesz ezekből a felhasznált segédeszközökből, az ma már az anyagtudományi kutatások függvénye. Hogy az anyagtudományi stúdiomokhoz kevesen értenek (talán legkevésbé a számítógépes szakemberek) az nem baj, sőt természetes. A dolog meritumán azonban nem változtat. Gyulai mindenesetre azt mondja, hogy „a következő évtizedben megtapintjuk a digitális elektronika elvi határait, de még mindig *nem* a lehetőségek határait! Vannak még »konzervatív« tartalékok is (pl. háromdimenziós konstrukciók a szilíciumszeleten)! Új elvek legfeljebb ezt követően nyerhetnek – már csak a piaci érdekek konzervatívizmusa mellett is – polgárjogot”. Kemény beszéd ez – ki hallgatja? Ugyanebben a tanulmányban olvasható hosszabb alfejezet a miniatürizáció „határaival” foglalkozik, elsősorban arra hegyezve ki a kérdést, hogy a korábbi fő kívánalmak (kis térfogat, kis áramfelvétel, kezelhetőség, gazdaságosság, stb.) elhalványulnak a ma és a közeljövő alapszempontja mellett. Az pedig a *megbízhatóság*, amelynek, tekintettel arra, hogy a meghibásodások mindig az atomi szintű anyagmozgásokból erednek, alapvető kívánalma, hogy az áramkörnek „csak a legszükségesebb mértékben és esetekben szabad a külvilággal, pláne velünk, gyarló emberekkel kapcsolatba lépnie”. (Szép ellentéte ez a használóbarát, kommunikatív, mélyen emberi számítógép-felfogásoknak és kívánalmaknak, bár persze a kettőnek semmi köze egymáshoz.) Persze a megbízhatóságot nem csak atomi szintű anyagmozgások veszélyeztethetik. Nem Gyulai írja, hanem egy másik tanulmányban olvasható, hogy a számítógépes vírusok „termelése” ma már komoly iparág, de nem kevésbé terjed a „kódfeltörések általános veszélye” is.

Hogy a telematika és a területfejlődés (fejlesztés) egészen sajátos kérdéseket vet fel, kívülálló számára is világos lehet, annál is inkább, mivel „a posztindusztriális korszak beköszöntével meghaladottá vált a területfejlesztés hagyományos eszköztára, így az iparosítás is.” Ha ez így van, márpedig így van, kézenfekvő megoldás: a területfejlődés minden bajára jó orvosság az információs–telekommunikációs szektor kibontakoztatása. „Kérdés, hogy a telematika valóban megteremti-e a regionális fejlődés feltételeit, ha igen, úgy milyen típusú regionális

fejlődést segít elő?” – így fogalmazza meg saját témáját Erdősi Ferenc, hogy azután ilyenféle végső kövekeztetésre jusson: „A korszakalkotó technikai találmányok szerteágazó – különösen a regionális fejlődésre gyakorolt – hatásait eddig még alig sikerült elfogadható mértékben előre jelezni. Nem kivétel e tekintetben a telematika sem.” „A modern távközlés, illetve a telematika csupán alapfeltétel, azonban létezésének pusztá ténye még nem garantálja sem az ágazati, sem a regionális fejlődést.” „A technikailag leghatékosabbat nem szabad a gazdaságilag ésszerűvel és a társadalmilag kívánatossal összetéveszteni.” stb.

Nem téziseket mond ki, hanem kérdéseket sorjáztat Vámos Tibor nagytanulmánya. A kérdések persze nem tanácsalanságot tükröznek, sokkal inkább irányított alternatívafelvetésekről van szó. Tulajdonképpen filozófiai traktátust írt Vámos Tibor, amelyben rendre felveti a klasszikus nagy témákat és nemcsak azok újragondolására tesz javaslatot (értékek, jogrend, személyiség, oktatás, közösségtársadalom, gazdaság, kultúra, széttartó és összetartó folyamatok, politika, nyelv, pénz, élet, művészet), de nyomatékosan utal arra is, hogy a válaszok sokszor megadattak, csak épp nem mindig értették őket (egy jellemző passzus: „Az utolsó szót ebben még Condorcet és Jefferson mondták ki, a maguk oktatási követelményrendszerével, amit két évszázados késéssel csak kicsit kell lefordítani az információs társadalom nyelvére. E két évszázad csődje lehet oktató és elkeserítő tanulság, egyaránt.” – az olvasónak kedve lenne folytatni a felsorolást, kérdést: hány évszázados a késedelem – mondjuk – Platonhoz, Arisztotelészhez, Kanthoz képest?) De, ha talán a legragyogóbb írás is a folyóiratszámban Vámos Tiboré, egy kissé már el (túl) visz az alapkérdésen, tematikán. Valahová oda, arra a tájékra, ahol már nem a számítógépes szakemberek, még csak nem is az anyagkutató természettudósok, de talán a múlt kulturális kincseinek legfőbb őrzői (vajon kikre gondolhatunk?) az igazán illetékesek. És ez azért nagy szó.

Előljáróban kiemeltük Mérő László tanulmányát. Ha Vámos Tibornak és legtöbb társának kérdései, kételyei, aporiái vannak, úgy Mérő Lászlónak válaszai. Pontosabban egy nagy, mindent megoldó válasza, amely az evolúció Dawkins által felfrissített és ténylegesen közkinccsé tett elméletéből veszi alapjait. Ezen alapon állva nyilvánvaló: a normális evolúció (amelyekben a géneknek van alapvető, irányító szerepük) létrehozza az élet különféle formáit, és ezek közül a túlélésre leginkább alkalmasak maradnak fenn. Nos, Mérő szerint vannak „kultúrgének” is, ezek alapozzák meg a kulturális, vagy másikk fajta evolúciót. Ez a másikk fajta evolúció fogja létrehozni az új fajt, „amely új faj egyedei a kommunikációs problémák miatt biológiailag sem igen fognak tudni keveredni a homo sapiens példányaival, és amely új faj a túlélésért folytatott küzdelemben könnyedén legyőzi a régit”. Persze, hál’Istennek, a „homo informaticus kultúrgénjeiben minden bizonynyal szerepelni fog, hogy a homo sapienst nem szabad teljesen kipusztítani, mint ahogy a homo sapiens is rájött, hogy nem célszerű teljesen, maradéktalanul kipusztítania a szúnyogokat vagy az elefántokat. De életterüket akarva is, akaratlanul is jelentősen visszaszorította.” A továbbiakban a szerző immáron nem a homo sapiens (a szúnyog), hanem a homo informaticus pszichéjével foglalkozik.

Akit elkedvetlenít, ha olyan nagy tudósok is, mint Vámos Tibor vagy Gyulai József és társaik kérdéseket tesznek fel, bizonytalankodnak, töprengenek, aporiákat írnak körül, az olvassa Mérő László cikkét a folyóiratszámában. Ő – úgy látszik – mindent tud. (VK)

A felsőoktatási könyvtárak az információs társadalom kihívásai előtt

A külföldi folyóirat-rendelés helyzete a Kossuth Lajos Tudományegyetemen

Általános megállapítások

Egyes felmérések szerint a tudományos ismeretek minden 15–17 évben megkét-szereződnek. Az észak-amerikai tudósok pl. 1965-ben még „csak” 217 000 cikket jelentettek meg, 1995-ben publikációik száma 660 000 fölé emelkedett. A folyóiratok száma tízévenként, átlagos előfizetési díjuk hatévenként megduplázódik. Az EBSCO folyóirat-előfizetési ügynökség katalógusa 1997-ben 256 000 címet tartalmazott. Megjelentek az elektronikus dokumentumok és szolgáltatások, egyre több az on-line elérhető adatbázis. A felsőfokú oktatás és a tudományos tevékenység alapfeltétele a tudományos folyóiratok használata. A felsőoktatásban végbemenő változások (hallgatói létszám növekedése, új szakok indulása, kreditrendszer bevezetése, szakirányú és tudományos továbbképzés, oktatási-tanulási módszerek változása) fokozott igényeket támasztanak a felsőoktatási könyvtárakkal szemben, amelyek támogatását az MKM rendelete és az Európa Tanács javaslata egyaránt szorgalmazza.

Egy 1995 végén befejeződött országos felmérés szerint a hazai egyetemi könyvtárak állománya 1980 óta az idegen nyelven megjelent és beszerzésre érdemes művek alig néhány százalékával gyarapodott. A legrosszabb helyzetbe a több fakultással rendelkező egyetemek kerültek, hiszen nemegyszer 30-35 tudományterület gondozását kell(ene) megoldaniuk. Az egyre emelkedő előfizetési árak miatt a könyvtárak mind kevesebb külföldi periodikumra fizetnek elő, sokan a folyóiratok válságáról beszélnek.

Intézményi háttér

A Kossuth Lajos Tudományegyetem (KLTE) jelentős bázisa a hazai szakember-képzésnek és a tudományos kutatásnak. Az 1997–98-as tanévben 9699 hallgató kezdte el tanulmányait a bölcsész-, a természettudományi és a műszaki karon, ill. a közgazdász- és jogászképzés keretében. Évről évre egyre nagyobb az érdeklődés a szakirányú továbbképzés és a tudományos továbbképzés iránt, a 18 doktori programban jelenleg 504-en vesznek részt. Dinamikusan fejlődnek a KLTE nemzetközi kapcsolatai is, 30 külföldi egyetemmel együttműködési szerződés szabályozza a tudományos munkamegosztást. Az Universitas könyvtárai által egységesen használt Voyager integrált könyvtári rendszer segítségével a 41 tanszéki, tanszékcsoport, intézeti és egyéb könyvtár hálózatot alkot, amelynek központja az

Egyetemi Könyvtár. A külföldi időszaki kiadványok központi beszerzése lehetővé teszi a rendelések egyeztetését és a gyűjtőkör megosztását.

Helyzetkép

1993-ban 846 külföldi vásárolt folyóirat járt egyetemünkre, 1998-ra ez a szám 732-re apadt, miközben új karral bővült intézményünk. 1993 és 1998 között a külföldi periodikumválaszték 13,48%-kal csökkent, az előfizetésre fordított összeg viszont majdnem két és félszeresére nőtt. 1993-ban átlagosan 37 516 Ft-ba került egy általunk vásárolt külföldi folyóirat, 1998-ban 102 809 Ft-ba. Érdekes összehasonlítanunk néhány jelentős kiadói háttérrel rendelkező ország tudományos folyóiratainak átlagárát 1998-ban a Swets cég kimutatása alapján. A forintösszegek a saját rendelésünk megújításakor érvényes árfolyamot tükrözik: Hollandia 1737,20 NLG (165 972 Ft), USA 508,71 USD (96 030 Ft), Egyesült Királyság 252,15 GBP (80 372 Ft), Németország 429,78 DEM (46 290 Ft), Franciaország 910,18 FRF (28 998 Ft). Az átlagárakat nagyban befolyásolja az egyes országok kiadói profilja, a természettudományi folyóiratok köztudottan sokkal többre kerülnek a humán kiadványoknál. A brit és amerikai valuta erőssége első sorban a forintösszegben jutott kifejezésre. Ezek a különbségek a KLTE külföldi folyóiratairaiban szintén megmutatkoznak: egy természettudományi folyóirat megújítása 1998-ra átlagosan 176 237 Ft-ba került, egy humán kiadványé 26 138 Ft-ba. Nagy a szóródás a karokon belül is az egyes tudományterületek között, nézünk meg ezek közül néhányat, kombinálva az előző évhez viszonyított ár-emelkedéssel:

	Átlagár (Ft)	Ár-emelkedés (%)
Fizika	246 061	22,68
Kémia	244 311	20,96
Matematika	128 564	21,12
Jog	58 261	24,43
Közgazdaságtan	34 833	23,16
Irodalomtudomány és nyelvészet	25 352	21,17
Történelem	22 078	10,70

A feltüntetett árak az 1998. évi előszámlákon alapulnak, amelyek a végszámlák megérkezésekor még módosulhatnak. Az ár-emelkedés mértékét a kiadói ár-változáson kívül (amely, mint láttuk, jelentősen eltérhet országonként és tárgykörönként), nagy mértékben befolyásolja a külföldi valuták keresztárfolyama, illetve a forint inflációja. A vásárlói valuta gyengességétől vagy erősségétől függően nőhet vagy csökkenhet az eredeti kiadói ár.

A Swets cég táblázata az előfizetések megújításakor érvényes árfolyammozgásokat rögzíti:

Vásárlói fizetőeszköz	Kiadói pénznem				
	USD	GBP	NLG	DEM	FRF
USD	-	4,38	-13,40	-13,03	-12,29
GBP	-4,19	-	-17,03	-16,68	-15,97
NLG	15,47	20,52	-	0,42	1,28
DEM	14,98	20,02	-0,42	-	0,86
FRF	14,01	19,00	-1,26	-0,85	-

Átlag 10%-os kiadói áremelkedést kalkulálva, a kiadói áremelkedést és a különböző valutanevek keresztárfolyamát együttesen figyelembe véve azt az eredményt kapjuk, hogy míg a brit könyvtáraknak csak 4,5%-os áremelkedéssel kellett számolniuk 1998-ra, az amerikai könyvtárak ugyanezen időszakra 10%-kal fizettek többet megrendelt folyóirataikért. Az európai könyvtárak többsége 22,5%-kal volt kénytelen többet kiadni előfizetéseinek 1998-as megújítására. A KLTE külföldi folyóiratrendelése 23,6%-kal került többre az előző esztendeinél.

A lemondás ára

A tudományos folyóiratok piaca sajnos világszerte beszűkült, a választék bővülése példányszám-csökkenést vont maga után, ami felfelé srófolja az árakat. A folyóirat-előállítási költségek annál magasabbak, minél kevesebb az előfizető. Egy természettudományi folyóirat minimálára 500 megrendelő esetén 830 \$, 5000 előfizető esetén 110 \$. A természettudományi folyóiratok fele 2500 alatti példányszámban jelenik meg (az előfizetői díj minimum 190 \$).

Az amerikai dollár néhány évvel ezelőtti tartós gyengélkedése következtében az európai folyóiratok aránytalanul megrágultak a tengerentúli olvasók számára. Előbb az egyéni előfizetők száma csökkent drasztikusan, később a lemondási hullám elérte a könyvtárakat is. A példányszám zuhanása áremelésre készítette a kiadókat, amely újabb lemondási hullámot indított el. A régi előfizetők egy jó része tartalomjegyzék- illetve dokumentumküldő szolgáltatásokat vett igénybe, többen átpártoltak az elektronikus verzióhoz. Az ördögi körből nagyon nehéz kitörni, tulajdonképpen a példányszám sokkal inkább meghatározza az áremelkedés mértékét, mint az infláció, s a körön belül maradók számára egyre drágább lesz az előfizetés. Közvetve a magyar megrendelők is ennek a folyamatnak az áldozatai.

Nyomtatott és/vagy elektronikus változat

A folyóiratok túlnyomó része egyelőre nyomtatott formában lát napvilágot, de a tudományos ismeretek egyre nagyobb hányada jelenik meg elektronikus formában. A kiadók elsősorban a természettudományi folyóiratokhoz biztosítanak online hozzáférést, s legtöbbször együtt kínálják a nyomtatott és az elektronikus verziót. Egy több tudományterületre kiterjedő egyetemen olyan adatbázisokat érdemes beszerezni, amelyek több fakultás szakirodalmi igényét elégítik ki, s lehetőséget adnak az interdiszciplináris kutatásokra.

Az Elsevier Science Publishers 103 folyóirata (ebből 33-at finanszíroz a KLTE) nyomtatott és elektronikus változatának előfizetésével jelentős lépést tettünk az universitas szintű elektronikus hálózat kiépítésére s az átfogó hozzáférés biztosítására. Az Elsevier Science Publishers kedvezményes árajánlata a hálózat 15 könyvtárának több tudományterületet (ásványtan, fizika, földrajz, genetika, kémia, közgazdaságtan, matematika, meteorológia, orvostudomány, ökológia) felölélő rendelését tartalmazza. Az oktatás, a kutatás támogatásának országosan új eleme a folyóiratok teljes szövegének hálózati elérhetősége az egy példányban csak korlátozottan használható nyomtatott változat mellett. Az egyes könyvtárak integrált forrásként való szemlélete, úgy érezzük, mindhárom egyetem (KLTE, DOTE, DATE) javát szolgálja, megvalósítva a magas színvonalú tudományos ismeretek azonnali szétsugárzását a lehetséges érdeklődőkhöz az intézmények minden egységében. Önerőből nem tudtuk volna biztosítani ezt a korszerű szolgáltatást, reméljük, a folytatáshoz is kapunk majd pályázati segítséget.

Az elektronikus dokumentumok égbe szökő előfizetési költségeivel a gazdag nyugati könyvtárak sem tudnak lépést tartani. Az inflációt meghaladó mértékű áremelkedés elleni tiltakozásul néhány holland és német tudományos könyvtár közös útmutatót állított össze a kiadókkal folytatandó tárgyalásokhoz. Nézetük szerint a nyomtatott sajtó megrendelői 7,5%-nál nem fizethetnek többet az elektronikus változat eléréseért, amelynek egy idő után ingyenessé kell válnia. A kizárólagos elektronikus változat nem kerülhet többre a papírkiadás 80%-ánál, s a megrendelők nem kötelezhetők többéves előfizetésre. A mindennapi valóság egy kicsit még más, de úgy tűnik, a könyvtárak lassan öntudatra ébrednek, s felveszik a harcot a kiadói társulások monopóliumhelyzete ellen.

Tervezési nehézségek

A korábban hagyományos, évi átlag 10%-os kiadói áremelkedés újabban kevésbé prognosztizálható. Az elektronikus formához szükséges beruházások összegét a kiadók sokszor áthárítják a vásárlókra, s a nyomtatott változat csökkenő vevőköre is érezteti hatását.

A különböző valutanemek kereszttárfolyamának ingadozása jelentősen módosíthatja az előfizetési árakat.

A hazai infláció magas, a kiszámíthatóság, a havi csúszó leértékelés ellenére, csak korlátozott mértékben érvényesül.

A beszerzésre fordítható összeg egy nem elhanyagolható hányada pályázatokból származik, amely nem épül be tartósan a keretbe (egyszeri forrásként jelentkezik), s teljesen esetleges az elnyerése. Az új szakok szakirodalmi igényének kielégítése a pályázatok megszűnte után nem biztosított. Tanácsos lenne a folyóiratrendelést támogató pályázatok hosszabb időre szóló kiírása.

A normatív finanszírozás előnyös és előnytelen oldalairól még kevés a gyakorlati tapasztalat, de annyi máris megállapítható, hogy feszültségeket okoz a különböző karok között, s hátrányos helyzetbe hozza a kis és induló szakokat.

Megoldási javaslatok

A KLTE Egyetemi Könyvtár feladata a legelőnyösebb feltételeket kínáló folyóirat-közvetítő cégek felkutatása, a könyvtári szolgáltatások népszerűsítése, a könyvtárak közötti együttműködés koordinálása.

A KLTE egységei kipróbálás után javaslatot tehetnének, mely folyóiratok előfizetése helyettesíthető tartalomjegyzék- illetve dokumentumküldő szolgáltatások igénybevételével. Az elsősorban kutatást elősegítő külföldi folyóiratok finanszírozásába kutatási források bevonása is szükséges.

Néhány folyóiratnak előnyösebb az elektronikus változatát megrendelni.

A jelenleg pályázati pénzből beszerzett, az új szakokhoz szükséges periodikumok számára biztos forrást kell találnunk a központi folyóiratkereten belül.

A külföldi szakfolyóirat-választék bővítése nem maradhat ki távlati céljaink közül, csak a központi folyóiratkeret rendszeres, évenkénti automatikus emelésével (kb. 20%) tarthatunk lépést az inflációval s a kiadói áremelkedéssel. Ekkora összegnél már egy esztendő kihagyása reménytelen helyzetbe hozhatja az egyetem külföldi folyóiratrendelését. Az általános recesszió miatt a kiadói áremelkedések a fejlett országokban is egyre nagyobb gondot jelentenek, az infláció alacsony szintje s a több tízezres folyóirat-választék azonban egyelőre még lehetővé teszi a viszonylag fájdalommentes lemondásokat. A KLTE az alapszinten beszerzésre ajánlott külföldi szakirodalom mindössze 6-7%-ára tud előfizetni, ez a választék tovább már nem bővíthető.

Az állománygyarapítási normatívákat országosan a valós és jogos igényekhez kell igazítani.

A szűkülő költségvetések ellenére újabb és újabb használói igények merülnek fel, megfelelő információs háttér nélkül már elért eredményeinket, szakmai hiteltünket kockáztatjuk.

Napjainkban a tudományos információk mind szélesebb körben válnak hozzáférhetővé elektronikus formában is, s ez nélkülözhetetlenné teszi a központi szolgáltatások erősítését pl. közös licenc szerződések vásárlásával.

A folyóirat-ellátás színvonalának nemzetközi szintre való emeléséhez szükséges forrásokat csak a minisztérium biztosíthatja. A felsőoktatási intézmények összefogása (közös beszerzés, csere) és lobbizása pl. a Rektori Konferenciával sokat segíthetne abban, hogy az állami támogatás mértéke ne csökkenjen, sőt bizonyos mértékű növekedésre is sor kerüljön. Talán még nem késő a szellemi tőke fontosságáról meggyőzni a fenntartókat.

**Dr. Molnár Orsolya osztályvezető,
KLTE Egyetemi Könyvtár Periodika Osztály**

IRODALOM:

Dömötör Lajosné-Szentirmai László: Állományértékelés az egyetemi oktatást szolgáló könyvtárakban. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1996, 43. évf., 11-12. sz., p. 419-426.

Enserink, Martin: Librarian join forces on journal prices. = Science, November 28, 1997, vol. 278, p. 1558.

Ketcham, Lee-Born, Kathleen: Unsettled times, unsettled prices : periodical price survey 1997. = Library Journal, April 15, 1997, p. 42-47.

Swets and Zeitlinger B.V. 1998, Serials Price Increases 1998, <http://www.swets.nl/price98.html>

Tenopir, Carol-King, Donald W. : Setting the record on journal publishing : myth vs. reality. = Library Journal, March 15, 1996, p. 32-35.

Tisztázatlan feladatokkal, feltételek nélkül

Az 1980-as évek végének társadalmi, gazdasági változásai, információs kihívásai jelentősen hatottak a magyar könyvtárügyre is. A könyvtári rendszer belső szerkezete átstrukturálódott, és a könyvtárak szakmai feladatai is jelentősen változtak. Az addig túlnyomórészt csak külföldi szakirodalomból megismert és ismert számítástechnikai eszközök – a szükségesnél lassúbb ütemben ugyan – de teret kezdtek hódítani a magyar könyvtári és dokumentációs intézményekben, így mind a könyvtárosok, mind pedig az olvasók „kóstolgatni” kezdték a számítógépek alkalmazásának hatásaként kialakult új munkamódszereket, keresési stratégiákat.

E változások a magyar könyvtári rendszert igen nehéz és egyben olyan feladat elé állították, melynek megoldása komoly szakmai kihívást jelentett és jelent a mai napig. Eredményeként egy olyan – szolgáltatásközpontú – magyar könyvtári rendszer alakulhat ki, amely a folyamatosan változó és differenciált olvasói, szakirodalmi és információs igényeket ki tudja szolgálni, és a kialakulóban lévő magyar információs társadalom bázisává válhat. Az intézményrendszer megerősödhet, eddigi feladatai mellett újabb igények kiszolgálására lesz alkalmas, és e feladatok elvégzése még bevételi lehetőséggel is kecsegtet, melyből a dokumentumbeszerzések és a hagyományos szolgáltatások finanszírozásának állandósult problémáit enyhíteni lehet. De – amennyiben a változások kihívásainak az intézményrendszer nem tud vagy nem akar megfelelni – az eredmény az is lehet, hogy a magyar könyvtári rendszer kimarad az információs társadalom kiszolgálásából, és ezáltal kiszolgálói szintje, szolgáltatásai megrekednek a „kölcönkönyvtár” szintjén, az információs igények kielégítésére létrejön – a könyvtárakon kívül – egy, feltehetőleg üzleti alapon működő szolgáltatási rendszer, amely valószínűleg jól fog prosperálni. Ha a kihívások megoldásaként ez a végeredmény születne meg, és a magyar könyvtárügy egyszer s mindenkorra elveszíti ezt a játszmát, akkor léte a következő évezredre igen erősen megkérdőjeleződik, fennmaradása kétséges lehet.

A bevezetőben említett fejlődési tendenciák legerőteljesebben talán a felsőoktatási könyvtárakat érintették. Makrokörnyezetük változásain túl jelentősen megváltozott mikrokörnyezetük is: a nyolcvanas évek végéhez viszonyítva több, mint kétszeresére növekedett a felsőoktatásban tanulók száma; az egyetemeken megerősödött a kutatási tevékenység; doktori iskolák működnek, és valódi tartalommal töltődött meg a tanulás szabadsága is, hogy csak azokról a módosulásokról szóljak, amelyek közvetlenül, mérhető módon hatással voltak és vannak a felsőoktatás infrastruktúrájához tartozó könyvtári szolgáltatásokra. Az informatikai fejlesztések első lépései ezen szférát célozták meg, és így az elsők között lehettek a magyar felsőoktatási intézmények – benne a könyvtárak –, amelyek a közvetlen hálózati összeköttetések, a közvetlen kommunikáció előnyeit élvezték, hasznosították.

A fenti okok miatt bizton állíthatjuk, hogy Magyarországon az utóbbi évtized könyvtári eseményei a felsőoktatási könyvtárakban voltak a legizgalmasabbak, és

a könyvtáros társadalom számára talán a legtanulságosabbak is. Írásomban tehát azt próbálom meg elemezni, hogy a változások hogyan hatottak a felsőoktatási könyvtárak tevékenységére, és jelenlegi fejlettségük, valamint várható fejlődésük, fejlesztésük alapján képesek lesznek-e a bevezetőben említett információs társadalom kihívásainak mikrokörnyezetükben, illetve – tekintettel arra, hogy a felsőoktatási könyvtárak korábban sem és most sem elhanyagolható szerepet töltek és töltenek be az országos dokumentumellátás rendszerében – makrokörnyezetükben megfelelni.

Előre bocsátom, hogy semmiféle tudományos vizsgálatot nem végeztem, de a közel húsz éves – felsőoktatási könyvtárban eltöltött – könyvtárvezetői tapasztalatom talán feljogosít arra, hogy erről az időszakról és a várható fejlődési tendenciákról néhány gondolatot lejegyezsek.

A jelenlegi törvényt megelőzően utoljára 1975-ben, törvényerejű rendelettel szabályozták a magyarországi könyvtárak működését. Ez a jogszabály és a végrehajtására kiadott alacsonyabb szintű jogszabályok, valamint normatívák a már jóval korábban is működő felsőoktatási könyvtárak tevékenységét az országos könyvtári rendszerbe integrálták. A törvényerejű rendelet – az adott lehetőségek és körülmények között – korszerű, modern könyvtárkép kereteit vázolta fel, amely inspirálóan hatott az egész magyar könyvtárügyre. A jogszabály megjelenését követően a könyvtárak, s közöttük a felsőoktatási könyvtárak, ha lassan is, de kétségtelenül fejlődtek. Fokozatosan emelkedett a dokumentumok vásárlására elkülönített keret, növekedett a könyvtárosok létszáma és a gyűjtemény nagysága. Legtöbb felsőoktatási könyvtárban naprakészek voltak a katalógusok és a hallgatók több-kevesebb rendszerességgel használták a könyvtárakat. A mindent elsöprő központi szabályozásnak „köszönhetően” (jogszabályok, normatívák, fejlesztési és ellátási tervek) a könyvtárak fejlesztése, fejlődése a hetvenes évek végéig biztosítva volt.

Az ország gazdasági nehézségei miatt az 1970-es évek végén ez az egyenletes fejlődés megtorpant, és a könyvtárak támogatása, támogatottsága rapszodikussá vált. Ugyanebben az időben már érzékelhető volt az információs társadalom kihívása a könyvtárakban is, bár többnyire csak a hagyományos módon meg nem oldható referenz kérdések és tájékoztatási igények formájában. Az 1980-as évek közepére – amikor már egyértelművé vált, hogy Magyarország gazdasági állapota egyre rosszabb lesz – a könyvtárakat is elértek a finanszírozási megszorítások. Stagnált, illetve csökkent a dokumentumok beszerzésére fordítható költségvetési támogatás. Ebben az időszakban a könyvek és folyóiratok ára jelentősen emelkedni kezdett, így a stagnáló vagy csökkenő beszerzési keretek egyre kevesebb dokumentum beszerzését tették lehetővé. A könyvtárak jelentős része – hogy választékát megtartsa – a beszerzett művek példányszámát radikálisan csökkenteni kényszerült. A nyolcvanas évek végére azonban már ez a stratégia sem volt tartható, és a könyvtáraknak meg kellett alkudni a választék csökkenésével is. Az akkoriban keletkezett gyűjteményi hiányok még ma is érzékelhetők, egy részük máig pótolhatatlan. (Ez a tendencia egyébként azóta is folytatódik, s félő, hogy a felsőoktatási könyvtárak gyűjteményeiben olyan hiátusok keletkeznek, amelyek később már nem lesznek pótolhatók, s a magyar könyvtári rendszer örökre nélkülözni lesz kénytelen fontos, de a gyűjteményébe be nem került műveket.)

A könyvek, folyóiratok és egyéb információhordozók árának emelkedése és a szülők, eltartók megélhetési nehézségeinek növekedése miatt egyre kevesebb hallgató tudta megvásárolni a kötelező és az ajánlott irodalmat, jegyzeteket. Ennek pedig az lett a következménye, hogy ezen szakirodalmi szükségletek kielégítése könyvtári igényként, mégpedig egyre növekvő igényként jelentkezett. A mennyiségében megnövekedett és fokozatosan a minőségében is megváltozott olvasói igények kielégítése a könyvtárak számára presztízs-növelő tényező lehetett volna, ha azok az igényeket ki tudták volna elégíteni. A kellő gyűjtemény hiányának ellenére az olvasók részéről a könyvtáraknak mégis valamiféle presztízs-növekedése megindult, jöllehet a hivatalos kultúrpolitika éppen ekkor degradálta a könyvtárakat és ezzel az egész magyar könyvtárügyet.

Az 1989-ben bekövetkezett rendszerváltozásig a magyar felsőoktatási könyvtárak csak vegetáltak. Az intézmények költségvetési támogatása reál- és nominálértékének fokozatos csökkenése a „legkönyvtárabb-barát” intézményt is arra kényszerítette, hogy a könyvtárak támogatását támogatását csökkentse. Az olvasói igények állandó növekedése és a költségvetési megszorítások „malomkövei” között őrlődő könyvtárak az összeomlás szélén álltak. Az 1989-ben bekövetkezett társadalmi, gazdasági változásoktól remélték gondjaik enyhítését. Csalóka reménynek bizonyult! A felsőoktatási könyvtárak a rendszerváltozástól csak az állandóan növekvő hallgatói létszámot kapták. Semmit sem javultak a könyvtárak támogatási feltételei, és a felgyorsult infláció, a dokumentumok árának további rohamos növekedése csak tovább mélyítette a könyvtárak válságát.

A társadalmi változások alapvetően megváltoztatták a felsőoktatás tartalmát, és lényeges változásokat hoztak a felsőoktatás szerkezetében és szervezeteiben is. Új egyetemek, főiskolák jöttek létre – s tegyük hozzá, hogy igen gyakran mindenféle könyvtári háttér, illetve a könyvtár létesítésének legkisebb szándéka nélkül – és megindult az intézmények integrációja, melyet a kultúrpolitika igen erőteljesen szorgalmazott és támogatott. Rohamosan emelkedett a hallgatói létszám, és e növekedést a költségvetési támogatás rendszere csak gerjesztette. A „fejkvótás” támogatás az intézményeket gyakran elvtelen hallgatói létszámemelésre kényszerítette, még akkor is, ha jól tudták, hogy a két- háromszorosára felemelt hallgatói létszám „eltartásához” sem elegendő személyi, sem megfelelő tárgyi feltétellel nem rendelkeznek. Megjelentek azok a „bűvös arányszámok”, amelyek az oktatói–hallgatói arányokat az (ál vagy valódi, de az biztos, hogy Magyarország sajátos viszonyai között egyáltalán nem kompetens) nyugati arányszámokhoz mérték, és amely tartalmának abszolutizálása az intézményeket további hallgatói létszámemelésre ösztönözte.

Komoly és igen pozitív változást eredményezett, hogy a hallgatók önálló felkészülése, az önálló feladatok szorgalmazása a magyar felsőoktatásban is előtérbe került. Jöllehet bevezetése nem volt egyszerű, hiszen a régi tankönyvek, jegyzetek egy része elavult, az újak pedig még gyakorta hiányoztak. Eközben pedig a tanulás és tanítás szabadságának eszközzrendszere – a könyvek és a folyóiratok – egyre drágábbak lettek. A hallgatók jelentős része az időközben megindult jegyzetvásárlási támogatás ellenére sem tudta – még ma sem tudja – megvásárolni a legalapvetőbb szakkönyveket, jegyzeteket. Hiszen a jegyzetek addigi szinte egyeduralma csaknem teljesen eltűnt, helyettük többnyire a szakkönyvek lettek a felkészülés segédeszközei. A felsőoktatási tan- és szakkönyvkiadás monopóliumá-

nak megszüntetését követően jelentős kiadók méregdrága kiadványaikkal célozták meg a meglehetősen üzleti sikerrel, biztos vásárlói közeggel, és nem utolsó sorban – ebből eredő – jelentős presztízs-növekedéssel kecsegtető felsőoktatási szakkönyvkiadást. A még meglévő és kiadásra kerülő jegyzetek árai a szakkönyvekénél is magasabbra szöktek. A „light” tudományok hallgatói az éves jegyzettámogatásból még egy-két könyvet meg tudtak vásárolni, de a „hard” tudományok tanulmányozói számára többnyire egyetlen szakkönyv árát sem fedezte az éves jegyzettámogatás.

Ennek illusztrálására tekintsük át tetszőleges példa alapján a jegyzetek, szakkönyvek árának alakulását, valamint hasonlítsuk össze a következő táblázat alapján a jegyzetvásárlási támogatással.

A dokumentum adatai

Szerző	Cím	Ára (Ft)		Áremelkedés aránya	Megjegyzés
		1988	1997		
Frisnyák Sándor	Magyarország történeti földrajza	30	1 200	40	
	Egyetemes történeti szöveggyűjtemény	106	1 176	11	2 kötet
Harmatta János	Ókori keleti történeti chrestomathia	30	1 359	45	
Országh László	Magyar-angol szótár	316	11 600	37	2 kötet
Rácz Endre, Szemere Gyula	Mondattani elemzések	37	1 272	34	
Sey Ottó	Állatrendszertani gyakorlatok	60	794	13	
Sárközy András	Számelmélet feladatgyűjtemény	34	2 100	62	
	Az ember anatómiájának atlasza	582	9 856	169	2 kötet
	Az orvosi élettan	612	4 950	81	

A hallgatók számára 1997-ben 6000 forint tankönyv és jegyzetvásárlási támogatást juttatott a költségvetés.

Ezek a körülmények mind-mind erőteljesen hatottak a felsőoktatási könyvtárakra. A növekvő hallgatói létszám, a differenciált igények kielégítése az egyébként is mély válságban lévő intézményi könyvtárakat tovább sújtotta, valósággal sokkolta.

Az 1993-ban megjelent felsőoktatási törvény tovább degradálta a felsőoktatási könyvtárakat, amikor így fogalmazott: „A felsőoktatási intézményhez kollégium, könyvtár, gyakorlóiskola és -óvoda, gyógyító, termelő, szolgáltató és más szervezeti egységek tartozhatnak...” 47. § (4). Úgy vélem, ilyen „jelentéktelen valaminek” még soha nem minősítette a kultúrpolitika a felsőoktatási könyvtárakat! Különösen visszasan hatott ez akkor, amikor a könyvtárak – legalább is az olvasók szemében – újabb presztízsemelkedést érzékeltek, és amikor a több éves megpróbáltatásaik miatt valóban az összeomlás határán álltak. Ugyanakkor a kultúrpolitika a felsőoktatási törvényben foglaltak értelmében újabb feladatokat rótt az intézmények könyvtáraitra: a doktori iskolák megindulása, az egyetemi kutatások szorgalmazása és a hallgatók jogainak kiszélesítése.

Az információs társadalom kihívásainak kiteljesedése a felsőoktatási könyvtárak jelentős részében ebben az időszakban jól érzékelhető volt. A könyvtárak tömegesen tértek át a számítástechnika alkalmazására, többnyire a legfejlettebb technológiát, az integrált könyvtári rendszereket vásárolták meg. Általánossá vált az újonnan beérkezett művek számítógéppel történő feldolgozása és a számítógépes szolgáltatásokra való áttérés (kölcsonzés, OPAC stb.). A szűkös személyi ellátottság miatt azonban igen kevés könyvtár vállalkozott arra, hogy állományát szisztematikusan, retrospektíven is beépítse az elektronikus katalógusba. A több százézes, helyenként milliós nagyságrendet is elérő gyűjtemények elektronikus feldolgozása megoldhatatlan volt, tegyük hozzá: megoldatlan ma is. Egyre több könyvtár vállalkozott arra, hogy gyűjteményének katalógusát nemcsak a helyi felhasználók számára teszi lehetővé, hanem a távoli potenciális olvasók számára is. A számítógépes hálózatok segítségével tehát elkezdődött az ország különböző területein működő könyvtárak egyetlen virtuális könyvtárrá integrálása. A jelen-ség ekkor még nem volt tömeges, de elkezdődött.

Az automatizálást különböző programok, pályázatok, projektek jelentős összegekkel támogatták. Sorra írták ki azokat a pályázatokat, amelyek a számítógépek a felsőoktatásban, felsőoktatási könyvtárakban történő elterjedését célozták. Kialakultak azok az államilag finanszírozott intézmények, amelyeknek az volt a feladatuk, hogy a telekommunikációs eszközrendszer (hálózatok, nagy teljesítményű számítógépek, stb.) működtetésével biztosítsák a felsőoktatási és kutatói intézmények közvetlen kommunikációs lehetőségeit, ezáltal valamiféle koordinációs szerep is hárult rájuk. A felsőoktatási és kutatói intézmények információs infrastruktúrája jelentős állami támogatással épült ki, de működtetésük költségeit az intézmények finanszírozták. Az információs infrastruktúra megvalósulása a könyvtárak működésére igen kedvezően hatott: megkezdődött a látens könyvtári rendszer tényleges rendszerré szerveződése. Már „csak” azt kellett volna – úgy vélem, jelenleg is szükséges lenne – megoldani, hogy e hálót egyre több tartalommal töltsék meg, ehhez pedig legyenek olyan digitalizált adatok, amelyek nélkül az informatikai infrastruktúra csak üres háló, de nem működő könyvtári rendszer.

A telekommunikációs infrastruktúrát, a „hálót” tartalommal megtölteni csak megfelelő és elegendő szakember megléte esetén lehet. A technikával ellátott felsőoktatási és kutatói intézmények könyvtárainak személyi ellátottsága azonban a napi feladatok ellátásához is kevés volt, és ezért semmiképpen nem vállalkozhattak arra, hogy a katalógusok adatait a gépi rendszerbe konvertálják. Az egyébként is igen szűkös személyi ellátottságot tovább rontotta az 1996-os, úgynevezett „Bokros csomag”, mely az állami intézményeket sújtotta. A megcélzott harminc százalékos létszámcsökkentés nem kímélte meg a könyvtárakat sem, sőt a legtöbb esetben a végrehajtott létszámcsökkentés az intézmények könyvtáraiban az átlagosnál nagyobb volt. Így az egyébként is igen rossz személyi feltételek a könyvtárakban tovább romlottak. S mivel a folyamatosan növekvő számú olvasók kiszolgálása egyre több könyvtáros munkáját igényelte, a könyvtárak számára nem maradt más megoldás, mint az, hogy a háttér munkákat elhanyagolták (retrospektív feldolgozás, állományváltozások átvezetése stb.) Erre kényszerültek; jöllehet a könyvtárosok nagyon jól tudják, hogy ezen munkák elhanyagolásának következményei előbb vagy utóbb az olvasószolgálatokban is jelentkeztek. A „Bokros csomag” nem hagyta érintetlenül az egyéb költségvetési támogatásokat sem, így

a dokumentum beszerzésére fordítható összegek vagy jelentősen csökkentek, vagy stagnáltak, ami a könyvek és a folyóiratok áremelkedésének következtében egyenlő volt a csökkentéssel.

A kultúrpolitika a költségvetési támogatások folyamatos apadásának kompenzálására különböző projektek megindítását tervezte. Ezeknek egy része, mint például a TEMPUS-projekt elmaradt, más része – többnyire a volumenében kisebb része – megvalósult.

Az 1997-ben, a Felsőoktatási Fejlesztési Alap által kiírt felsőoktatási könyv- és könyvtár-támogatási pályázat, illetve a Művelődési és Közoktatási Minisztérium által létrehozott, normatív alapon leosztott támogatás jelentős mértékben növelte a könyvtárak dokumentumbeszerzésre fordítható keretét. Az ily módon megemelt támogatások igen sok esetben megduplázták a költségvetésben könyvbeszerzésre elkülönített összegeket. Az elnyert támogatásoknak rendre kétféle sorsuk lett: egyes intézmények az eredeti költségvetéshez hozzáadták, s ezekben az intézményekben valóban komoly segítséget jelentett; más intézmények azonban – ismerve, hogy a céltámogatást nem lehet más feladatra felhasználni, de a saját költségvetési tervét az intézmény módosíthatja – az eredeti költségvetésbe beállított keret felhasználását azonnal leállították, s ezekben az intézményekben az ily módon megkapott póttámogatásnak semmiféle jótékony hatását nem élvezhették.

A könyvtárak pályázási lehetőségei 1997 óta folyamatosan bővültek, hatásuk a felsőoktatási könyvtárakban igen jelentős. Azt azonban, hogy miért kell a könyvtáraknak – alapfeladatuk ellátása érdekében és nem különleges igényeik kielégítésére – pályázni, nehezen érthető. Nehezen érthető azért is, mert mind a pályázatok elkészítése, mind pedig azok pénzügyi és tartalmi beszámolóinak elkészítése jelentősen növeli az egyébként is túlterhelt könyvtárak adminisztrációs feladatait. A pályázatok esetlegessége pedig pont annak az állománygyarapításnak mond ellent, amit a könyvtárosok már a középfokú könyvtárosképzésben megtanulnak: a tervszerűségnek és a folyamatosságának. A tervszerűtlenül és ad hoc módon gyarapított állomány igen sok esetben nem a könyvtár feladataihoz igazodik, és az ily módon folytatott szerzeményezés többnyire pazarló is. Ráadásul a projektek meghirdetésénél azok kiírói rendre figyelmen kívül hagyják, hogy a könyvtárak működésének az állományon kívül még legalább két igen fontos tényezője van: a jól felkészült, az állományt ismerő könyvtáros, valamint a megfelelő elhelyezési feltétel. Jóllehet a megnövekedett olvasói létszám elhelyezéséhez és kiszolgálásához e két feltétel javításában is jelentősen előbbre kellene lépni, mégsem kapnak a könyvtárak lehetőséget arra, hogy e területeken is – ha kell, a „nem szeretem” pályázatok útján – előbbre léphessenek. Márpedig ha hiányzik a könyvtárakból az a közvetítő személy, aki az olvasói igényeket és a dokumentumok információ-tartalmát kompetensen összekösse, akkor a beszerzett dokumentumok csak holt raktári halmazt képeznek és nem aktív könyvtári gyűjteményt. Ez az összeköttetés pedig csak a szakemberek, a könyvtárosok és munkájuk révén – a katalógus szintnél mélyebb feltárás, tájékoztatás esetén – jöhetne létre, amely munka azonban elegendő számú és megfelelő kvalitással rendelkező könyvtárost követelne.

(A könyvtári munkaerő feldolgozással foglalkozó jelentős része persze megtagarítható lenne, ha Magyarországon megfelelően működnének a központi szolgáltatások, s az azokat elő(nem)állító intézmények tudomásul vennék, hogy az olvasói igények a katalógusszintű feltárás alapján már nem elégíthetők ki.)

Milyen tehát a felsőoktatási könyvtárak helyzete a kilencvenes évek végén Magyarországon? Ha árnyaltabban nézzük, akkor a következőket állapíthatjuk meg. Az utóbbi két évben érzékelhetően javultak a dokumentumellátás feltételei. Ez a javulás azonban csak az azt megelőző évekhez viszonyítva igaz. A megnövekedett olvasói létszámhoz és igényekhez viszonyítva javulásról egyáltalán nem, csak további romlásról beszélhetünk. A dokumentumok meglehetősen gyakori igénybevétele és a könyvkiadók rossz minőségű könyvelőállítási technológiája, technikája miatt a kötetek igen hamar rongálódnak, pótlásuk, javításuk komoly összegeket emészt fel.

A könyvtárak elhelyezési körülményei az igényekhez viszonyítva igen rosszak. Csaknem mindenhol megoldatlan az állomány megfelelő elhelyezése, a raktározás, az olvasói övezetek szűkös volta. Az utóbbi évek kiemelt támogatása ellenére még mindig kevés a telematikai eszközpark, elavultak a gyorsmásolási lehetőségek.

A tárgyi, technikai felszereltségnél még rosszabb a könyvtárak személyi ellátottsága. Ez egyrészt a hetvenes években központilag megkezdődött és azóta folyamatosan meglévő létszámcsökkentési politikának, másrészt pedig azoknak a „szűkkeblű” intézményvezetőknek róható fel, akik az egyre apadó finanszírozás időszakában rendszeresen az egyetemi, főiskolai könyvtárak létszámának csökkentésében látták intézményük likviditási problémáinak megoldását.

Igen kedvezőtlen az a jogi környezet is, amelyben a magyar felsőoktatási intézmények könyvtárai napjainkban működnek. Egyrészt azért, mert a Felsőoktatási Törvény olyan „kurtán-furcsán” intézi el a könyvtárakat. Másrészt pedig azért, mert az új Könyvtári Törvény sem kedvez az intézményi könyvtáraknak, mivel hatálya csak azon könyvtárakra terjed ki, amelyek vállalják a nyilvánosságot. Az új Könyvtári Törvény túlzott „nyilvánosság központúsága” miatt az országos könyvtári rendszerből kimaradhatnak azok a nagy múlttal és jelentős gyűjteménnyel rendelkező főiskolai és egyetemi könyvtárak, amelyek információs tartalmát – véleményem szerint – sem a magyar sem pedig az egyetemes könyvtári rendszer nem nélkülözheti.

Meg tud-e felelni a magyar felsőoktatási könyvtári rendszer azoknak a kihívásoknak, amelyek ma már jól prognosztizálhatók a huszonegyedik századra? Nevezetesen az információs társadalom trendjeinek, valamint a felsőoktatásban várható változásoknak? Véleményem szerint a jelen feltételekkel, valamint a jelen támogatási szemléletével és rendszerével – egyértelműen: nem. A felsőoktatásban várható mennyiségi változások, amit egyrészt a költségterítést fizető hallgatók számának folyamatos emelkedése, másrészt a „fejkvótás” támogatás jelentenek, involválják a könyvtárak és gyűjteményük iránti kereslet növekedését. A tanulás szabadsága, az egyéni felkészülés erősödése, valamint a távoktatási rendszerek beindulása további igényeket támasztanak az intézményi könyvtárak iránt. Az egyetemi kutatások és tudós-iskolák működtetése mind-mind szakirodalom-igényes tevékenységek, s e szakirodalom beszerzésének primer forrása aligha lehet más, mint az intézmények könyvtárai.

Az információs társadalom kihívásai – melyek a felsőoktatásban folyó kutatásban, oktatásban és tanulásban most még csak alig látható változásokat hoznak – olyan újabb feladatok elé állítják majd a könyvtárakat és a könyvtárosokat, amelyek megoldása a jelen személyi és tárgyi ellátottsággal – tekintettel arra, hogy azok a mai feladatok ellátására is elégtelenek – aligha lesz megoldható. De

a fentiekén túl is szükséges, hogy a felsőoktatási könyvtárak funkció- és feladatrendszere – mind mikro-, mind pedig makrokörnyezetükben – tisztázott legyen. Ehhez pedig a kultúrpolitikának meg kell teremtenie a stabil jogi hátteret, a kultusztárcának pedig ki kell dolgoznia azokat a jogszabályokat és normatívákat, amelyek nélkül a könyvtárak helyzete semmit sem fog javulni.

Tehát a felsőoktatási intézmények könyvtárait arra a szintre kell fejleszteni, hogy képesek legyenek – a fejlett országokhoz hasonlóan – hagyományos könyvtári feladataik mellett információs központként is funkcionálni. Ha erre képessé válnak, akkor a huszonegyedik század trendjeinek és az információs társadalom kihívásainak – megújulva – meg tudnak majd felelni, ha nem, akkor továbbra is csak vegetálnak, és kimaradnak abból a megújulási lehetőségől, amit ez az alkalom felkínál.

Sipos Anna Magdolna
ELTE TFK könyvtárigazgató

Egyetemi könyvtár és jövőképek Finn beszámoló: aggodalmak

T. Nurminen írása fontos tünetekre és tendenciákra irányítja az olvasó figyelmét. Kiemelem néhányat:

- „a könyvtárak tevékenysége és szolgáltatási szintje... talán erőteljesebben változott, mint bármikor korábban”;
- „az információs társadalom felől ... jelentkező elvárások ... igényes feladatok elé állították a könyvtárakat”;
- „az egyetemek összkiadásának 4,2%-át tették ki a könyvtári kiadások. A részesedési arány az utóbbi tíz év alatt harmadrésznnyit csökkent” (1987: 6,2%, 1996: 4,2%), a „könyvtári kiadásokból a bér aránya 56%-ra emelkedett, s ez kétszerese volt a dokumentumbeszerzésre fordított” hányadnak (27%), mely utóbbi „1987-ben még 40%-ban részesedett a kiadásokból”;
- „1987. és 1996. között az egy hallgatóra jutó gyarapítási összeg” – a távhallgatókkal együtt számolva – 40%-os csökkenést mutat,
- „az időszaki kiadványok rendelését számottevően” csökkenteni kellett, ugyanakkor a teljes gyarapítási kiadáson belül ennek részaránya a kilencvenes évek elején általános 50%-os szintről „1996-ban már 62%-ra nőtt”;
- a könyvtárközi kölcsönzések terén bevezetett térítéses rendszer hatására előbb 40%-kal csökkent az igénybevétel, majd az „utóbbi években... nőtt a kereslet, de még mindig 30%-kal kevesebb, mint az ingyenesség idején volt”;
- a „kari és intézeti könyvtárak a beszerzési keretkből” 50%-kal részesednek, az „intézeti könyvtárak anyagát kevesebben használják”.

Következésképp: a növekvő elvárások és átalakuló szolgáltatásrendszer idején a finn egyetemi könyvtárak költségvetési pozíciója romlott, a fajlagos (például egy hallgatóra számított) ráfordítás csökkent, az egyetemen belüli könyvtári részarány visszaesett, a növekvő hiányt pedig bevételekből igyekeznek mérsékelni (a teljes kiadásból közel 15% nem költségvetési pénz), az egyetemen belüli széttagoltság (központi-kari-intézeti könyvtárak) rontja a hatékonyságot.

Mondjuk-e, hogy ez mind-mind ismerős a magyar egyetemi könyvtárakban dolgozók számára? Cseppnyi túlzás nélkül: a helyzet nálunk még sokkal drámaibb. Nem is egyszerűen a számok okán.

A finn egyetemek kiadásai 1996-ban elérték a 310 milliós nagyságrendet. Egy hallgatóra 600 márka (a távoktatást beszámítva: 400 márka) gyarapítási keret jutott. Ez természetesen többszöröse a magyarországinak. A finn szakértő a tendenciát tartja rendkívül veszélyesnek. Így fogalmaz például: „amennyiben lényeges emelkedés nem következik be a gyarapítási keretekben, az időszaki kiadványok el fogják vinni annak teljes összegét, mint ahogyan már most is vannak könyvtárak, ahol ez a helyzet”. Nézzünk körül kicsit: tőlünk nyugatabbra.

Nemzetközi háttér: könyvtár – felsőoktatás

Az elmúlt évtizedről általunk a közelmúltban ismertetett amerikai, angol és német egyetemi könyvtári adatok (a Pécsi Könyv- és Infotár 1996–1997. évi számaiban) alapján a főbb folyamatok következőképpen summázhatók:

- jelentősen nőtt – és nő – a hallgatói-olvasói létszám;
- az áremelkedés következtében a gyarapítási összegek reálértékben csökkenő tendenciát mutatnak; a mindenkori összegből növekvő hányadot kap a folyóirat- és az adatbázis-vásárlás;
- a könyvtárosi létszám stagnál vagy csupán részmunkaidős (főként egyetemista) munkatársakkal növekedik;
- erőteljes technikai fejlesztés megy végbe.

Ennek további következményei:

- romlik a fajlagos hallgatói ellátottság színvonala (csökken az egy hallgatóra jutó új beszerzésű könyvek és folyóiratok száma);
- a könyvtári költségvetésen belül csökken a bérköltség, növekszik a gyarapítás és a fejlesztés részaránya (a három tényező „bevett” részesedése: fele bér+mindenféle bérhez kapcsolódó közteher, egyharmad gyarapítás, egyharmad fejlesztés);
- erőteljes innováció érvényesül: megszokott tevékenységek helyett egyre újabbak és újabbak születnek;
- megnő a legkülönbözőbb együttműködési vállalkozások (a gyarapítástól a dokumentumszolgáltatásig, a feltárástól a fejlesztésig, stb.) jelentősége, mint-hogy ennek révén pótlólagos erőforrásokhoz lehet jutni;
- az utóbbi kezdeményezések kormányzati támogatást élveznek;
- a könyvtárosi gárda újjító-kezdeményező készsége a kívánt siker egyik legfontosabb elemévé válik.

Nevezzük a fentieket rövid- és középtávú erővonalaknak. Van benne jócskán kihívás számunkra is: mit, milyen irányban kellene fejleszteni, illetve legalább értelmezni.

Ugyanakkor senki nem tudja még, milyen lesz húsz vagy huszonöt év múlva a felsőoktatás. Azaz néhány dolog nyilvánvaló:

- legalább az adott korosztály fele a felsőoktatás résztvevőjévé válik;
- minden aktív dolgozó s különösen az irányító szerepkörű diplomások esetében törvényszerű lesz az állandó tovább-, még pontosabban: önképzés (már a mai Japán minden második aktív dolgozója valamit tanul munkája mellett), azaz „életfogytiglani” tanulásra leszünk ítéltetve – legalábbis azok, akik dolgozni kívánnak;
- egyre jelentősebbé válik a távoktatás minden szinten, de különösen a felsőoktatásban, ami felveti a földrajzilag-fizikailag helyhez kötött „egyetem” jövőbeni szükségességének kérdését (már ma van a világban néhány száz technikailag elsőrendű eszközöket bevető, például műholdas programszórást megvalósító „nyitott” vagy „virtuális” egyetem), és elképzelhető olyan jövőkép, hogy az egyetemi centrum fő funkciójává a minőségi oktatási anyagok kidolgozásának szervezése-terjesztése és a vizsgáztatás válik;
- egy ilyen jövőbeni felsőoktatás eredményessége érdekében gyökeresen át kell alakulnia az általános és közoktatásnak, hogy főként a tanulás megtanulását és megszerettetését biztosíthassák (Oktatás – rejtett kincs. A Jacques Delors vezette Nemzetközi Bizottság jelentése az UNESCO-nak az oktatás XXI. századra vonatkozó kérdéseiről, 1996., magyar kiadás: 1997.);
- a felsőoktatás – ahogy közel ezer évvel ezelőtti létrejötte óta igazában mindig is így volt – tényleg globális jellegűvé válik, mind értékei, mind módszerei, mind pedig az érvényesülő versenyhelyzet tekintetében;
- átalakul a felsőoktatás finanszírozása (főként köz-, vagyis kormányzati pénzek helyett „nyomulni” fog a változatos (profit- vagy nonprofit célzatú) privátszféra.

A könyvtári terület hosszú távú kilátásai ennél még bonyolultabbak, pontosabban még nehezebben kitapinthatóak, s aligha biztatóak:

- a könyv- és lapkiadás fél évezredes „birodalmát” egyre jobban szorongatja a számítógépes–televíziós–telekommunikációs világ a maga rámenősségével, relatíve legalább tízszeres tőkeerősségével, s nem utolsósorban attraktivitásával, lenyűgözően szórakoztató – és mindenhol hozzáférhető – képességével, más szóval a tartalomipar terén soha nem látott verseny fog dúlni a piaci részesedésért;
- a telematikai lehetőségek az egész eddigi közvetítő triász (könyv- és lapkiadás + terjesztés + könyvtárak) szerepének nélkülözhetetlenségét;
- a könyvtárak mindig is döntően valamilyen nagyobb társadalmi rendszer (köz- és felsőoktatás, kutatás, egészségügy, közművelődés, stb.) szerényebb presztízsű (tehát szerényebben dotált) alrendszerei voltak, s minthogy a „fenntartó” rendszer maga is anyagi és identifikációs válságon megy át, törvényszerűen még hátrányosabb helyzet alakulhat ki a könyvtárak számára;
- a könyvtárosok bérezése nem alapulhat „Átlag Lajos”-szemléleten, hisz épp a siker szempontjából meghatározó fontosságú, kreatív és nagy teljesítményű munkatársakat diszpreferálja.

Útkeresés hazai szemmel

A mai egyetemi könyvtár kicsi, széttagolt, alulfinanszírozott, alacsony presztízsű intézmény (e jelzők általában is elmondhatók a hazai könyvtári hálózat tag-

jairól – talán egy pár tucat kivétellel). A mai egyetem a túlélésért küzd, legyen szó kicsiről vagy nagyról, fővárosiról vagy vidékiről.

A mai kormányzat sok csatornán hint pénzt intézményeinek, minden csatornán csak keveset, s a divatossá vált pályázatás növeli a kiszolgáltatottságot. A választási ciklusok táján általában növekszik az ígéretési „együttható”, hogy azután következzenek a kijózanodás percei-évei.

A magyar könyvtárügy a hazai GDP 1-2 ezrelékével gazdálkodik. Az egyetemi könyvtárak az egyetemek költségvetésének 2-5%-ára – általában csökkenő részarányára – számíthatnak (a JPTE 1994-ben költségvetésének csaknem 4%-át biztosította könyvtári hálózatának, e részarány 1998-ban már nem éri el a 2,6%-ot).

A fentiek nem indokolják az optimista hangütést, ha a jövőre gondolunk.

Legyünk-e pesszimisták?

Akasztófahumorról elmondhatjuk: mi vezetjük a világszakmát. Az amerikai egyetemi könyvtári költségvetésre az országos ajánlás az összegytemi kiadások 6%-át igényli, ennyi volt még pár éve finn barátainknál is, kik most körülbelül 4% körülit kapnak mindössze, ám ezt az arányt nekünk sikerült már évekkal ezelőtt „elérnünk” s azóta folyamatosan „alulmúlnunk”.

Mégis, mire lehet építeni a jövőben?

Az egyetemi könyvtárak (úgy-ahogy) ellátnak legalább 150 ezer olvasót, ezek döntő többsége pedig diák – tehát a jövőnk színe-java. A hallgatóság rendkívül differenciált: jócskán vannak nyelveket tudó, világlátott, a számítógéppel vígan szörfözők, másrészt alapvető anyagi-szellemi gondokkal küzdők egyaránt. A mai oktatás alig képes valamit mozdítani a helyzeten az esélyegyenlőség dolgában. Képes-e akkor segíteni a könyvtár?

Egyetemi könyvtáraink többsége tudja a dolgát, s kiismeri magát az új, informatizált világban, ha pedig esély adódik, lendületesen fejleszti szolgáltatásait.

Következésképp az egyetemi könyvtárak – még mindig – elég jó szakembergárdával sáfárkodhatnak. Körükben nő a meggyőződés, hogy az egyetemi – és más tudományos – könyvtárak célirányos együttműködését erősíteni kell.

Ezt a hármast kellene kiszabadítani a mi nyűgök hálójából. Elképzelhetetlenül sok tennivalónk van a 150 ezer olvasó javára. Tekintsenek nyugodtan szélsőségesnek, ha az alábbi példát követendőnek tartom. Egy vidéki angol egyetem központi könyvtára most, 1998-ban (az akadémiai év őszi nyitányára) átalakítja teljes működését: ötszintes épületében a bejárati szinten minden jelenlegi ezt-azt megszüntet, hogy telehíthesse felhasználói számítógépekkel, s így fog ősztől heti hét napon huszonnégy órás nyitva tartást szervezni. Ez nyilván nem David Baker vagy Jean Stewart „fejéből pattant ki”, látták a hasonló amerikai mintát, s még inkább: érzékelik a szükségletet. Ezért megvalósítják természetesen (!) mindenféle személyi fejlesztés nélkül. Akarjuk-e vagy nem: a felhasználó érdekében kell élnünk (s halnunk, ha másként nem lehet?). Lehet ideig-óráig itthon azzal érvelni: erre itt nincs (még) igény. Válaszom: ez csak részben igazolható állítás, másrészt nekünk jobb lenne *most* bizonyítanunk.

Aki nem teszi igazán nélkülözhetlenné magát, az nélkülözhetővé válhat. Az informatika világában az egyetemi könyvtár legyen a legkorszerűbb számítógépes szolgáltatások műhelye: előállítója és terjesztője. A könyvtár lendületesen építse

adatbázisait – elsősorban gépi katalógusát –, azután szerezzon be minél több tudományos adatbázist, digitalizált szöveg-, hang- és képgyűjteményt. Még jobb, ha ezt együttműködő intézmények teszik: én ezt és ezt szerzem meg és szolgáltatom, magamnak és nektek is, ti meg azt és azt, s természetesen nekünk is biztosítjátok a hozzáférést. Húsz-harminc ilyen könyvtári szolgáltatóhely már lefedhetné az országot és a legtöbb ismeretágot.

Végül, harmadszorra: ismét a munkatársak. Van-e elég harcostárs egy ilyen jövőkép megvalósításához? Optimistát játszanék, ha igennel válaszolnék erre a kérdésre. Igennel arra merek válaszolni, hogy egy ilyen csapat megteremthető. Erkölcsi és anyagi ösztönzőkkel, a teljes demokrácia légkörével, a jó minta követésére buzdító külföldi (nemzetközi) együttműködéssel. Elkerülhetetlen a közalkalmazotti bérrendszerben meglévő egyenlőségi rendszer megszüntetése. Ha megmarad, végzetes marad a hatása. És még: az egyetemi könyvtárba be kell „engedni” – munkatársnak – az egyetemistát. Sok feladat jól a kezére állhat. A tandíjprés az igyekvőket ilyen tennivalók vállalására fogja sarkallni. A „tipikus” amerikai egyetemi könyvtári személyzet struktúrája (teljes munkaidőre átszámítva): egynegyed diplomás szakember–egynegyed egyetemista–kétnegyed technikai, szaktanfolyamokon kiképzett munkatárs. A nemzetközi szakirodalom foglalkozik a kreatív, az újat segítő–vállaló és a megbízható, de inkább csak reprodukív, a változásokba (kisebb-nagyobb „sóhajtásokkal”) belenyugvó típusú munkatársak kívánatos arányával az adott szervezet létszámába. E három típusból jönnek minősül az olyan megosztás, ha a kreatív csoport aránya eléri a 10%-ot, az újat vállalóké kétharmad körül van, s a harmadik csoport aránya egynegyed körüli. Most ne értékeljük (nem is tudjuk) a hazai könyvtári személyzetünket. Kézenfekvő, hogy itt komoly változás szükséges. Az első két csoportnak többségi pozíciót kell szereznie.

A „pécsi recept” tehát (egyelőre inkább csak magunknak kijelölt irányként, semmint valóságként): karcsúsított–fiatalított (egyetemistákkal is számoló) személyzet+erőteljes automatizálás, adatbázis-szolgáltatás felé elinduló gyarapítás-rekonstrukció+a szolgáltatások növelése (felhasználói gépek száma, hosszú nyitva tartás és minden, ami még kapós).

Ennek Pécsen az elején tartunk. Nem kell mondanom: az elmúlt éveket ki kellett bírni, a túlélés volt az elsődleges – de nem egyetlen – parancs. Mert hisz a semmiből fejlesztettünk, ugyanakkor országosan is erős nyitvatartási rendszert működtetünk, új kiadványok–szolgáltatások jelentek meg. Mégis, ismétlem: az elején tartunk, tennivalónk rengeteg van. Hogy mi minden sikerül, sokban rajtunk – de nem egyedül rajtunk – múlik.

Három jövőkép is elképzelhető:

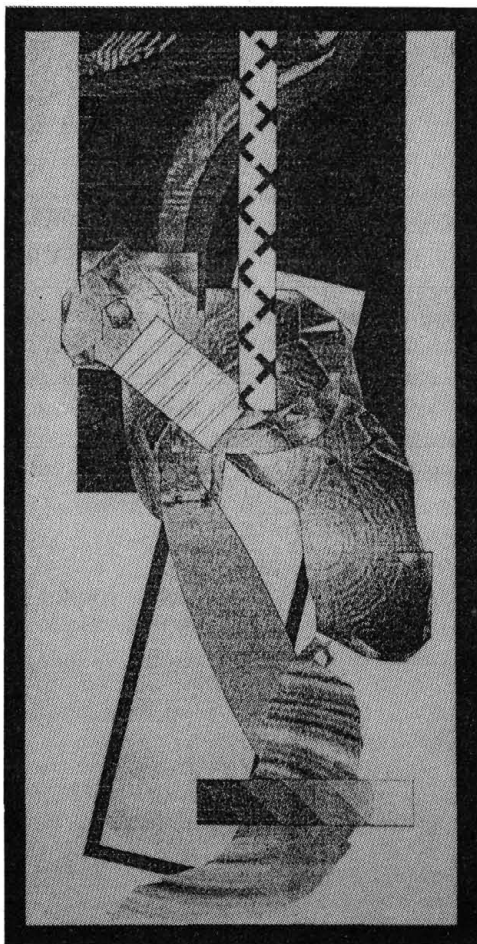
- 1) Egy sodródó „kompország” (Ady), mely nem nyugatra, inkább a (minőségileg leértékelő) „keletre” tart, mert nincs belső konzisztenciája, nincs valódi megújulási szándéka. Van erre esély, sajnos.
- 2) A „ragadozók” paradicsoma, egyfajta „Szibéria”, ahol a legerősebbek érvényesülnek, a többiek kisodródnak, jelentéktelenné válnak.

E jövőképek egyike sem töltheti be a felsőoktatási (egyetemi) könyvtári funkciókat, hiszen vagy nem európai szintet kínál, vagy csupán egy szűk rétegnek.

- 3) A harmadik a legnehezebb, a legtöbbet követelő s a legkisebb esélyű, ahogy a népmesék harmadik fiújának próbálkozása is. Könyvtáros és olvasók (egyetemi diákság+képviselési szerveik), fenntartók és oktatáspolitikai szerves együttműködését kívánó ez a kép: feltétele, hogy az Európában versenyképes diplomásokat kibocsátó magyar felsőoktatás stratégiai „pillérének” tekintse a könyvtári rendszerét, és hogy a könyvtárosok igazi s nem mesebeli Münchhausen báróként legyenek képesek kijuttatni magukat a mindenkori „mocsárból” (szakértelemmel, takarékos üzemvitellel, együttműködéssel)...

A mai valóságban ott érzékelhető mind a három jövő lehetősége.

Sonnevend Péter
a JPTE Könyvtára főigazgatója

A Magyar Nemzeti Bibliográfia CD-ROM már Windows alatt is futtatható

1995 óta jelenik meg CD-ROM-on folyamatosan a Magyar Nemzeti Bibliográfia – Könyvek (MNBK) adatbázis. 1996-tól közös lemezen, de külön adatbázisként ehhez társult a Magyar Nemzeti Bibliográfia – Periodikumok (MNBP). Az 1997/2. számtól a felhasználók már választhattak, hogy DOS vagy Windows operációs rendszer alatt kívánják-e használni az említett adatbázisokat, amelyek változatlanul közös korongon jelentek meg.¹

A DOS alatt mindkét adatbázist továbbra is az Arcanum Databases Kft. (későbbi nevén Arcanum Adatbázis Kft.) által kifejlesztett ARCTIS, Windows alatt pedig friss fejlesztésként a WARCTIS² szöveges visszakereső rendszer kezeli.

1. Az adatbázisok telepítése

A DOS alatti változat telepítése alapértelmezésben a megszokott: `d:/install` c: paranccsal történik. A telepítő program futása közben változatlanul felkínálja a választást az angol és a magyar nyelvű kezelőfelület között, ami később, az adatbázis használata közben az *Opciók/Nyelvváltás* menüpontból bármikor módosítható, valamint felajánlja az MNB kódkészlet billentyűzetre, monitorra, ill. nyomtatóra telepítésének lehetőségét. A program indítása: `c:/nektar`.

A Windows alatti változat telepítése a `setup.exe` paranccsal történik. A telepítő ablak megjelenésekor alaphelyzetben a program telepítésére a `c:/mnb_win.prg` könyvtárat ajánlja fel, ez igény szerint módosítható. A telepítő gombbal való jóváhagyást követően megkezdődik a fájlok másolása, majd a program nyelvének (angol/magyar) kezdő beállítására nyílik lehetőség. Sikeres telepítés után az MNBK és MNBP adatbázisokat az Országos Széchényi Könyvtár programcsoportból lehet indítani.

2. Karakterkészlet

Az adatbázisok a magyar Windows Times New Roman CE karakterkészletét használják. Az az ékezetes karakter, amely ebből hiányzik, alaphelyzetre konvertálva látszik. Ahhoz, hogy minden ékezetes betű megjelenjen, ki kell lépni a prog-

1 Jelen cikk az adatbázisok használatát elsősorban az új típusú Windows alatti kezelőfelület szempontjából tárgyalja, a DOS-os verzióról lásd:

CD-ROM-on a magyar sajtóbibliográfia / Nagy Anikó

In.: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. – ISSN 1216-6804. – 1997. ápr., 26–35. p.

Az MNB SB új kiadványa: „Magyar Nemzeti Bibliográfia. Periodikumok” / M. Nyiri Gyöngyvér

In.: OSZK Híradó. – ISSN 0324-2064. – 40. évf. 1–2. sz. (1997), 5–8. p.

2 A rendszer mind a Windows 3.1 mind a Windows 95 alatti használatot támogatja.

ramból, és a CD-ROM-ról installálni kell a **Times MNB (True Type)** fontot a Windows fonttelepítője segítségével. Ez a font a CD-ROM **winsetup/full_set** nevű könyvtárban található.

Ezt követően a CD-ROM **winsetup/full_set** könyvtárból a **8522.ansi.set** és **ansi2852.set** fájlokkal felül kell írni az abban a könyvtárban található fájlokat, ahová a program telepítésre került.

A CD-ROM **winsetup/full_set/ikb/eng**, ill. **winsetup/full_set/ikb/hun** könyvtárban levő ***.fmt** kiterjesztésű fájlokkal felül kell írni a programkönyvtár **ikb_97_2** alkönyvtára **eng** és **hun** alkönyvtáraiban található fájlait. Az ugyanilyen kiterjesztésű, **winsetup/full_set/mnb/eng**, ill. **winsetup/full_set/mnb/hun** könyvtárakban található fájlokkal pedig a programkönyvtár **mnb_97_2** alkönyvtára **eng** és **hun** alkönyvtáraiban található fájlait.

Végül újra kell indítani a programot.

Az eredeti állapot visszaállításához ugyanezeket a lépéseket kell elvégezni (a másodikra természetesen nincs szükség) a CD-ROM **winsetup/ce_set** könyvtárból kiindulva.

Az így kibővített karakterkészletben sem szerepel az E accent grave ékezzettel (alaphetű jelenik meg), valamint a görög betűk, amelyek feloldott formában találhatóak az indexekben és a tételekben.

3. Az adatbázisok tartalma és rekordjai

Az **MNBK/CD** tartalmazza a Magyarországon 1976–1997 szeptember között megjelent és az Országos Széchényi Könyvtárnak kötelezpéldányként beszoigálatott vagy más forrásból beérkező könyvek és monografikus sorozatok bibliográfiai adatait, a gyűjteményes kiadványok részdokumentumainak vagy azok szerzőinek adatait összesen 149 752 rekordban és 220 000 részdokumentum tételben.

Nem tartoznak a bibliográfia gyűjtőkörébe az alap- és középfokú tankönyvek, a felsőoktatási jegyzetek, a különlenyomatok (kivéve a sorozat keretében megjelenteket), a gyártmányismertető és katalógusok, a szabványok (kivéve a gyűjteményként megjelenteket), a szabadalmi dokumentumok, az efemer kiadványok.

Az **MNBP/CD** tartalmazza a Magyarországon 1986–1997. október között megjelent és kötelezpéldányként beszoigálatott periodikumok bibliográfiai adatait az **IKB – Magyar Periodika Adatbázis** (a későbbiekben alapadatbázis) alapján, amelynek gyűjtőköre nem terjed ki a konferenciák, rendezvények, kiállítások anyagaira és a sorozatokra. Ezen kiadványok adatai az **MNBK** adatbázisban találhatóak meg.

Tartalmi és terjedelmi okokból kizárásra kerültek az alapadatbázis gyűjtőköréből a következő kiadványtípusok is: nem szakosodott cím-, adat- és névtárak, intézményi beszámolók, jelentések, munkatervek, áruismertető, ár- és termékjegyzékek, kiadói katalógusok és tervek, könyvtárak gyarapodási jegyzékei, valamint szakirodalmi tájékoztatók, sajtószemlék, műsor- és programfüzetek (az országosak és a nemzetközies kivételével), a felső-, közép- és alsó fokú iskolák híradói, humoros diáklapjai, helyi hirdetési és reklámlapok, nem számozott rejtvényűjságok, propagandakiadványok és az ún. aprónyomtatványok.

Az 1986-ban vagy azt követően indult periodikumok esetében az induló szám alapján történt a feldolgozás, a változó adatok regisztrálása pedig az évenkénti első szám alapján. Az 1986 előtti periodikumokra vonatkozóan az egyes rekordokban

megtalálhatók az indulás adatai, esetenként az előző cím, 1986-tól pedig a változó adatok az évenkénti első szám alapján.

Az adatbázisban három különféle rekordtípus létezik. A *kiadvány rekordok* az időszaki kiadványok bibliográfiai adatait, az ezekhez kapcsolódó besorolási, ill. egyéb kiegészítő adatokat, a *testületi rekordok* a kiadványok közreadó testületeinek jellemző adatait, a *szakcsoport rekordok* a tartalmi feltárást segítő szakcsoportokra vonatkozó adatokat tartalmazzák. Ez az 1997/2. számban összesen 13499 kiadvány rekordot, ezeken kívül 8752 testületi rekordot és 206 szakcsoport rekordot jelent. Ez utóbbiak és a kiadvány rekordok közötti kapcsolatot a rendszer biztosítja.

4. Műveletek

A két adatbázis használata csak annyiban tér el egymástól, amennyiben azt a nyilvántartott dokumentumok típusajáságai megkívánták.

4.1. Keresés

A program indítását követően a keresés elvégzésére alkalmas munkaterület, keresőúrlap jelenik meg.

Művelet	Index	Kérdés
	ISSN	
and	Cím, szavas	
and	Cím, teljes	
and	Közreadó	
and	Földrajzi név	
and	Kiadó	
and	Indulási év	
and	Megszűnési év	
and	Tárgyévi tételek	
and	Periodicitás	

↑
↓

Keres Bezár Mégsem Töröl Index Halmaz Betölt Elment Súgó

Az MNPB keresőúrlapja

A kurzor valamelyik keresősorra állítása után az **Index** gombra kattintva ki nyitható az aktuális index ablak, ahonnan keresőelemek választhatók ki és emelhetők be az úrlapba. Az úrlapon változtatható az indexek „sorrendje”, és a megadott tíz indexen kívül továbbiak is megnyithatók a bármelyik indexsorra kattintva legördülő ablakból.

Keresés		
Művelet	Index	Kérdés
	ISBN/ISSN	
and	ISBN/ISSN	
	Nyelv	
and	Tárgykód	
	ETO	
and	Személynév	
	Testületi név	
and	Cím, szavas	
	Cím, teljes	
and	Kiadó	
	Földrajzi név	
and	Megjelenési év	
	Információs adat	
and	MNB szám	
	Kiadó	
and	Földrajzi név	

Keresés Bezár Mégsem Töröl Index Halmaz Betölt Elnent Súgó

Az MNBK indexei

Keresés		
Művelet	Index	Kérdés
	ISSN	
and	ISSN	
	Cím, szavas	
and	Cím, teljes	
	Közreadó	
and	Földrajzi név	
	Kiadó	
and	Indulási év	
	Megszűnési év	
and	Tárgyévi tételek	
	Periodicitás	
and	ETO	
	Személynév	
and	MFN	
	Testületi név rekord	
and	Szakkcsoport rekord	
	Tárgyszó rekord	

Keresés Bezár Mégsem Töröl Index Halmaz Betölt Elnent Súgó

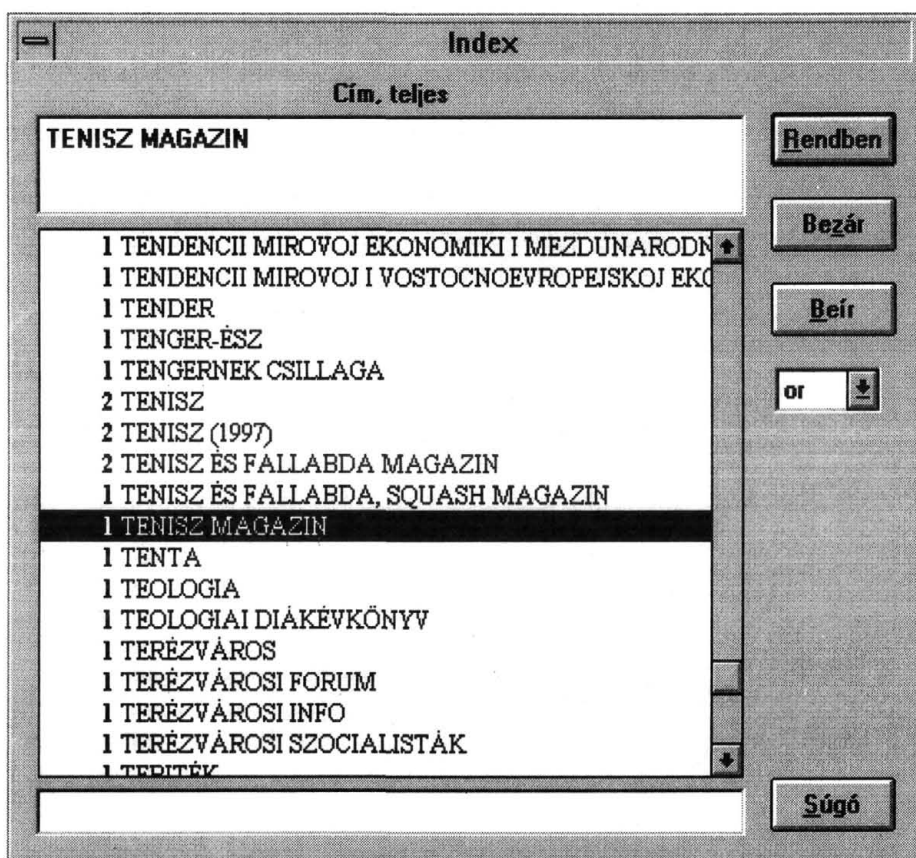
Az MNBP indexei

A mutatótételek képzése és rendezése az előző kiadásokhoz képest nem változott. Az MNBP-ben a **Földrajzi név** index azonban tartalmilag bővült (még az 1997/1. számtól) a megyék 1997-ben érvényes neveivel, amelyeknek bármelyikét kijelölve az adott megye területén megjelent/megjelenő valamennyi időszaki kiadvány tétele megkapható találati halmazként. Szintén az előző számtól bővült az indexek sora ugyanennél az adatbázisnál a **Tárgyévi tételekkel**, az innen vá-

lasztott keresőelemek segítségével egy megadott évben megjelent kiadványok tartalmi halmaza képezhető.

A feltárolt index ablakból több keresőelem is kiválasztható a **Beír** gombbal (ilyenkor a keresőelemek között a párbeszédpanelen beállított logikai kapcsolat fog megjelenni a keresőkérdésben), végül az utolsó kiválasztást a **Rendben** gombbal kell jóváhagyni.

Az index szűkítésére a **Minta megadás ablak** (lent) szolgál. Az új, csonkolást vagy maszkolást tartalmazó mintát itt kell megadni, majd ENTER-t ütve, az index listában csak a megadottnak megfelelő kulcsok fognak szerepelni.

Az MNP egyik index ablaka

Az index ablakok használata nélkül billentyűzetről is be lehet írni a keresőkérdést a keresősorba vagy a parancsmódú keresőablakban az index azonosítója³ és az azt követő egyenlőségjel után zárójelben adható meg a keresőelem, ill. a keresőelemek és a megfelelő operátor. Ha a keresőkérdést a keresőelemek in-

³ Ezeket a keresőúrlapról is elérhető Súgó felsorolja.

dexből való beemelésével szerkesztjük, a keresőúrlap alján a keresőablakban automatikusan megjelenik a keresőkérdés parancsmódú változata is.

A keresőkérdés megfogalmazásakor a csonkolás (*) és/vagy maszkolás (?,!) alkalmazható. A keresőelemekkel (származhatnak azonos, valamint különböző indexekből) összetett keresés a logikai és szótávolsági operátorok segítségével végezhető. A különböző indexekből beemelt kifejezéseket összekapcsoló operátorokat a keresőúrlap bal szélén, az azonos indexből beemeltek összekapcsolókat, mint említettem, az index ablakban lehet beállítani. A keresőkérdés zárójelei a keresőúrlapon szintén megadhatók.

Az MNBP-t használva a kiadvány rekordokból származó index kifejezéseket a testületi és szakcsoport rekordokból származókkal összekapcsolva összetett keresést – az adatbázis szerkezetéből adódóan – változatlanul nem lehet szerkeszteni.

A keresőkérdések elmenthetők az **Elment** gombbal, és a későbbiekben felidézhetők a **Betölt** gombbal.

A keresés indítása után látható a keresés eredménye, amely megőrződik az adatbázisból való következő kilépésig, így bármikor lehetőség van a találati halmaz további szűkítésére.

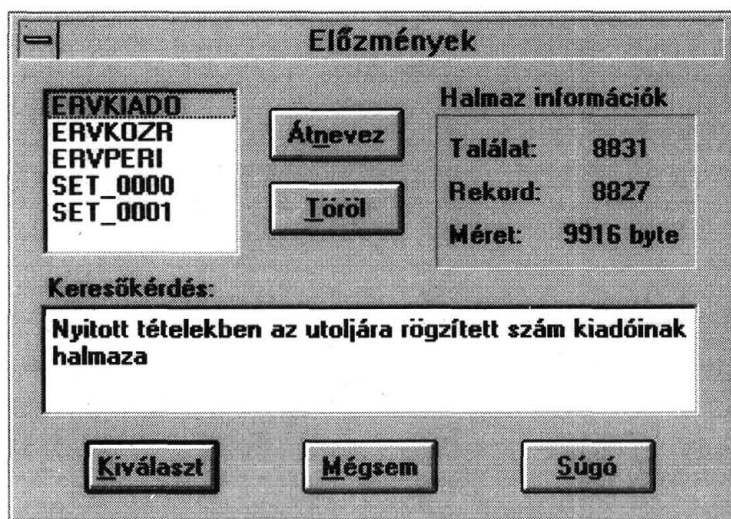
Találatok		
Állapot: Van találat		
Eredmény számokban:		
Talált rekordok száma:	4	
Találatok száma:	8	
Teljes idő:	0.770 sec	
CIM="TENISZ"	2 rekord,	0.330 sec
OR CIM="TENISZ (199	2 rekord,	0.0 sec
OR CIM="TENISZ ÉS F	3 rekord,	0.50 sec
OR CIM="TENISZ ÉS F	3 rekord,	0.50 sec
OR CIM="TENISZ MAGA	4 rekord,	0.110 sec
<input type="button" value="Rendben"/> <input type="button" value="Mégsem"/>		

Az MNBP Találatok ablaka

A keresőkérdéshez hasonlóan a találati halmaz is elmenthető. Az előző találati halmazokat a program tárolja és sorszámozza. A keresőúrlap **Halmazok** gombjára kattintás nyomán (vagy *Fájl/Előzmények*) megjelenő dialógus ablakban láthatók a halmazok nevei, a keresőkérdések, amelyekkel a halmazok létrejttek, a találatok száma összesen, illetve rekordok szerint. A listából kiválasztott talá-

lati halmaz átnevezhető, ezzel elmenthető, mert az átnevezett halmaz kilépéskor is megőrződik.

A találati halmazokon további műveletek végezhetőek, ha azokat a parancsmódú keresés ablakba behívjuk.

Az MNBP Előzmények dialógus ablaka

A CD installálásakor az MNBP a felhasználók számára a DOS verzióhoz hasonlóan három elmentett találati halmazt (ERVKIADO, ERVKOZR, ERVPERI) is szolgáltat. Ha ezeket a rögzített találati halmazokat és a vonatkozó (Kiadó, Közreadó, Periodicitás) indexből választott keresőelemet (S) operátorral összekapcsoljuk, akkor a kapott találati halmazban csak azoknak az élő kiadványoknak a tételei jelennek meg, amelyekben az adott keresőelem érvényes adat.

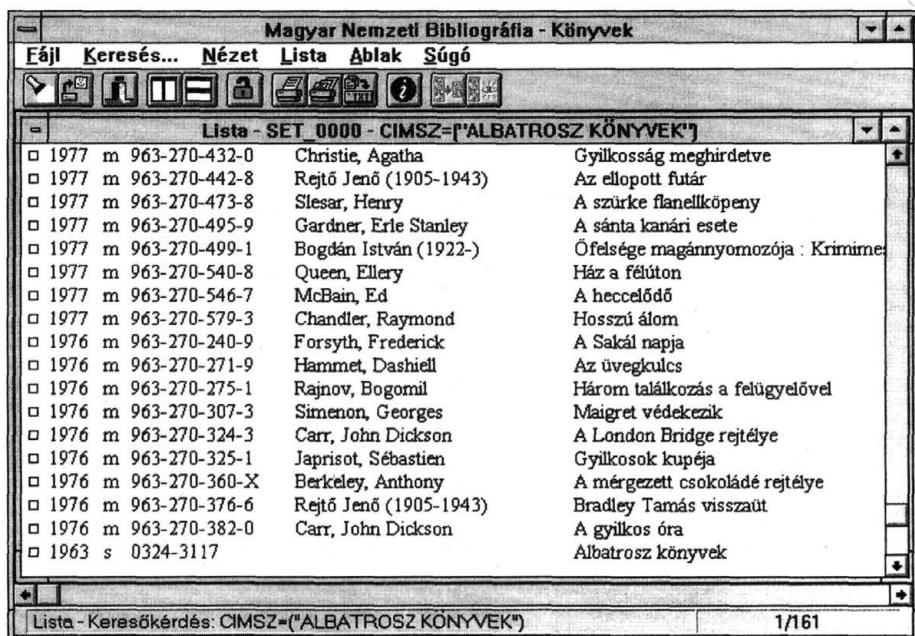
4.2. Megjelenítés

A találati halmazban szereplő rekordokat a rendszer először a **Lista** ablakban jeleníti meg. Az adatbázisokban jelenleg egy-egy lista formátumot definiáltunk. Ez a formátum az **MNBK**-ban tartalmazza a megjelenési évet, a leírás bibliográfiai szintjére utaló kódot (s: sorozatok összefoglaló szintű nyitott vagy zárt leírása; m: egykötetes könyvek monografikus szintű leírása, ill. többkötetes könyvek összefoglaló szintű – nyitott vagy zárt – többlépcsős leírásának közös adatait tartalmazó ún. közös lépcsője; d: többkötetes könyvek összefoglaló szintű – nyitott vagy zárt – többlépcsős leírásának kötet adatait tartalmazó ún. kötetlépcsője), a kiadványazonosítót, a szerzőt, a főcím és a hozzá tartozó alcím egészét, ill. meghatározott karakterpozícióig terjedő részét.

Az MNBP lista formátuma a rekordok típusától függően a következő adattartalommal szolgál: *kiadvány rekord* esetén az ISSN szám, valamint a kiadvány be-

sorolási címe, ennek hiányában főcíme; *testületi rekord* esetén a testület egységsített neve; *szakcsoport rekord* esetén a szakcsoport, valamint a szakcsoport neve.

A rekordokat a sor elején lévő kis kockára kattintva lehet kiválasztani. (Kiválasztás nélkül a rekordok nem jeleníthetők meg az eszközsáv segítségével, mert ilyenkor a megfelelő ikon⁴ inaktív, a menüsorból választva, *Lista/Rekordok megnézése* menüpontot a lista minden rekordja megnézhető kijelölés nélkül is.) A kijelölt rekordokra a lista tovább szűkíthető az eszközsávból, ugyanez az eredmény érhető el a *Lista/Kijelölések/Új lista* menüpontot választva.

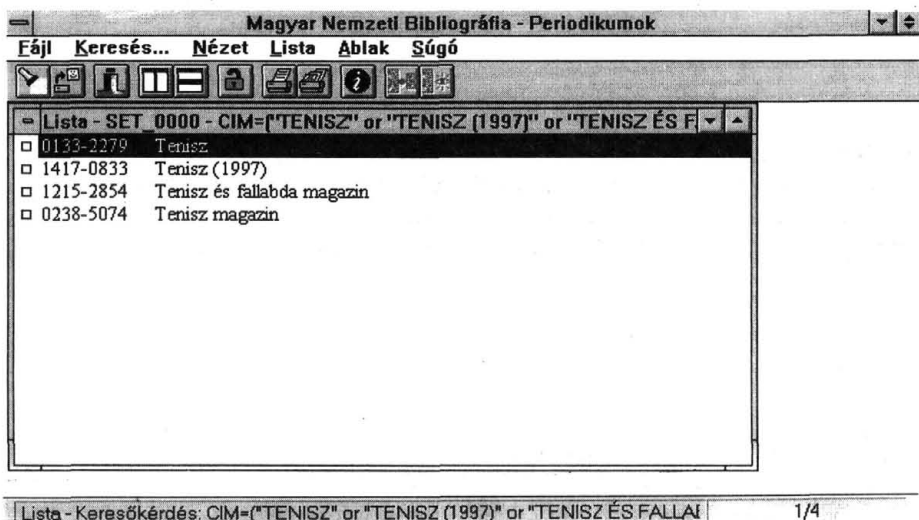

Az MNBK Lista ablaka

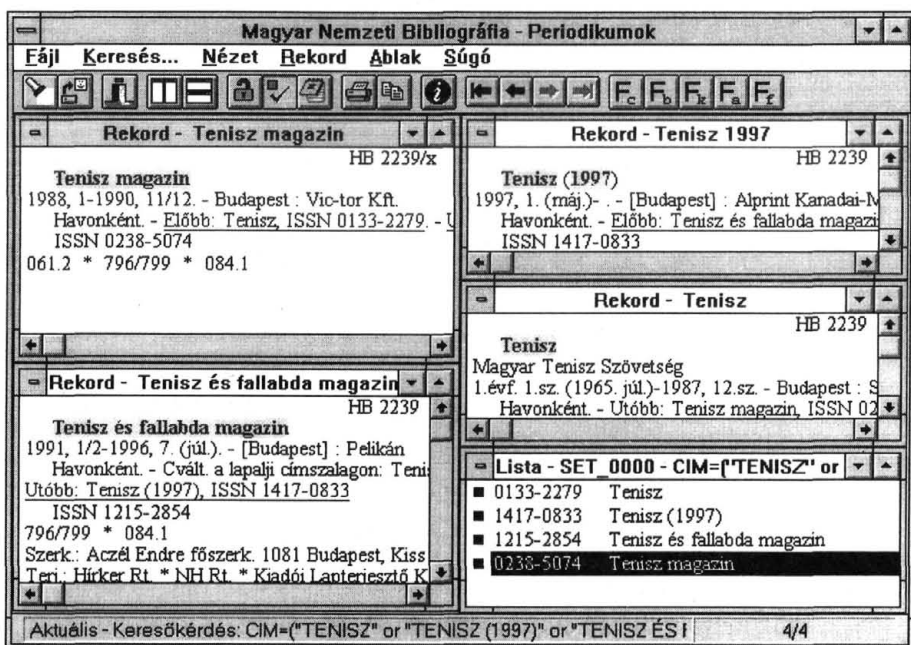
A kijelölt rekordok az eszközsáv jobb szélső ikonjával jeleníthetők meg. Kijelölés nélkül a kívánt sorra kétszer rákattintva megtekinthető a rekord.

A kijelölt rekordok különféle elrendezésben (mozaik, lépcsőzetes) a **Rekord ablakokban** jelennek meg, amelyek a megadott formátum szerint mutatják a rekordok adatait.

⁴ Az ikonok funkciója nem közvetlenül a piktogram alatt, hanem a munkaterület láblécének bal sarkában íródik ki.

Az MNBP Lista ablaka

Az MNBP megnyitott Rekord ablakainak és Lista ablakának mozaik elrendezése

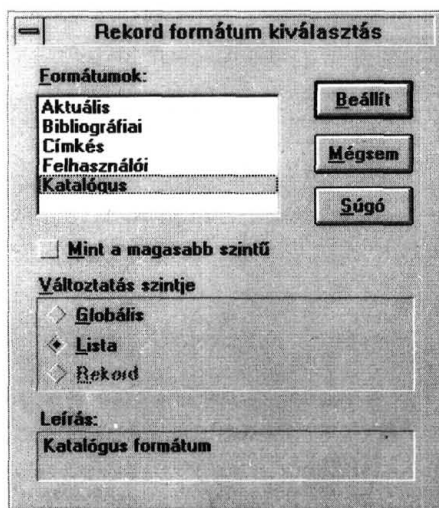
A megjelenítő formátumok adattartalmán a Windows alatti változatban sem változtattunk, csak a formátum neveket pontosítottuk.

A) Az MNBK rekord formátumai:

- **Bibliográfiai formátum** (DOS alatt *BIBL*): a kiadvány szabványos, teljes bibliográfiai leírása.
- **Címkés formátum** (DOS alatt *LABEL*, *MNBH*): a kiadványra legjellemzőbb adatok közlése azok megnevezésével.
- **HUNMARC formátum** (DOS alatt *HUNMARC*): a kiadvány bibliográfiai adatai HUNMARC tartalomjelölőkkel megjelenítve.
- **Felhasználói formátum** (DOS alatt a *CUSTOM formátum* alapján): a felhasználó által egy párbeszédpanel segítségével meghatározott címkés formátum.

B) Az MNBP rekord formátumai:

- **Bibliográfiai formátum** (DOS alatt *BIBL*) – a kiadvány szabványos bibliográfiai leírása az induló, ennek hiányában az elsőként beérkezett szám alapján (csak az 1986-ban vagy azt követően indult kiadványokról jeleníthető meg).
- **Katalógus formátum** (DOS alatt *KATAL*) – a kiadvány legjellemzőbb adatai az elsőként rögzített szám alapján katalóguscédula formában.
- **Címkés formátum** (DOS alatt *LABEL*) – a kiadvány legjellemzőbb adatai magyarázó címkével megjelenítve az utolsóként rögzített szám alapján.
- **Aktuális formátum** (DOS alatt *MNBP*) – a kiadvány legjellemzőbb adatai katalóguscédula formában az utolsóként rögzített szám alapján; a bibliográfiai, ill. besorolási adatok mellett információkat tartalmaz a szerkesztőségre/szerkesztőkre és a terjesztésre vonatkozóan, amennyiben a kiadvány ezeket az adatokat feltünteti.
- **Felhasználói formátum** (DOS alatt *CUSTOM*) – a rögzített adatokat valamennyi feldolgozott évi első szám alapján az adatbázis mezőszám-sorrendjében tartalmazza.

Az MNBP formátumválasztó párbeszédpanele

A keresőkérdés csak akkor szerepel kivilágítva a rekordban az **MNBP**-ben, ha az adatként fel van tüntetve az elsőként, ill. az utolsóként rögzített számban. (Kivéve a Felhasználói formátumot, amely minden rögzített adatot tartalmaz.)

A formátumok közötti váltás az eszközsor választógombjaival, ill. a *Nézet/Rekord formátum kiválasztás* párbeszédpanelén keresztül valósítható meg.

A változtatás az eszközsáv ikonjait használva csak az aktuális rekord ablakot érinti. A párbeszédpanel segítségével azonban a rekord formátumok megváltoztathatók **Globálisan** is, ilyenkor a változtatás minden lista minden rekord ablakát érinti. A változtatás vonatkozhat csak az aktuális listára (**Lista**) vagy csak az aktuális rekord ablakra (**Rekord**).

Az **MNBK**-nál a **Felhasználói formátumot** kiválasztás előtt maga a felhasználó kell, hogy meghatározza a *Nézet/Felhasználói rekord formátum* menüpontra megnyíló párbeszédpanelben.

Felhasználói formátum megadása

Nem megjelenítendő:

- Azonosító
- Terj. adatok
- Tárgykód
- Információs adat
- Nyelvi kód
- Terjedelem
- Számozás
- Sorozat
- Megj.
- Bibliogr.
- Példányszám
- Tárgyi mt.

Megjelenítendő:

- ETO jelzet
- Szerző
- Egys. cím
- Cím
- Kiadás
- Megjelenés
- Tartalom

Rendben Mégsem Súgó

Az MNBK párbeszédpanelre

Amíg a beállítások nem változnak, az **MNBK**-nál a rekord formátumok közül a **Felhasználói formátumot** kijelölve csak ezek az adatok fognak megjelenni a rekord ablakban, de ezek is csak akkor, ha a kiválasztott (címkézett) mezőnek van adattartalma.

Pl. a fentiek szerint kialakított *Felhasználói formátumra*:

Cím: Mátrai tanulmányok 1993 : Mátra Múzeum tanulmánykötete
Megjelenés: Gyöngyös : Mátra Múz., 1993
ETO jelzet: 908.439(234.373.3)
Tartalom: Gál Edit, B.: Az Orczy-család társadalmi és gazdasági fel-
emelkedése a 18. században és a 19. század első felében
// p. 9-26.

Fülöp Lajos (1932–): Gyöngyös és környékének nyelvjárási sajátosságai // p. 27–54.

Horváth László: Kivándorlás az Egyesült Államokba Bonyból 1914-ig // p. 55–88.

Kárpáti László: A gyöngyösi „arnótok” művészeti öröksége // p. 89–118.

Molnár József: A II. világháború gyöngyösi áldozatai // p. 119–141.

Pálosné Nagy Rózsa: A népi vadfogás néhány változata Heves megye déli részén // p. 143–152.

Pető Ernő: A gyöngyösi sajtó 1945–46 // p. 153–165.

4.3. Rekordkapcsolatok

Az MNBK-ban a többkötetes könyvek közös adatai és az egyes kötetekre vonatkozó kötetadatok külön-külön rekordokban szerepelnek. Egy rekord ablakot megnyitva (legyen az akár a közös adatokat, akár a kötetadatokat tartalmazó rekord), a K-val jelölt ikonra kattintva leválogatható az összekapcsolódó rekordok találati halmaza. A kapcsolat a rekordokban rögzített össz ISBN-en keresztül valósul meg.

Ugyanígy külön-külön rekordok tartalmazzák az egyes sorozatok adatait és a sorozatba tartozó kötetekéit. Itt a kapcsolat a sorozati ISSN-en keresztül valósul meg, amennyiben egy rekord ablakot megnyitva (legyen az akár a sorozatra, akár a sorozat egy kötetére vonatkozó rekord) az S-sel jelölt ikonra kattintunk.

A rekordkapcsolatok az MNBP-ben nem ikonok segítségével jeleníthetők meg, hanem a különböző rekord formátumokban az aláhúzott, kézzel kiemelt szövegre kattintva. (A Felhasználói formátumban nincs kiemelés.)

A kiadvány rekordok esetében a rekordot az egyik mező (040) tartalma azonosítja, az előbbi és utóbbi cím rögzítésekor hivatkozási pontként ezt az adatot is felvesszük egy-egy almezőbe az alapadatbázisban, így lehetővé válik a kapcsolatteremtés a címváltozott periodikumok között az MNBP-ben is.

Nemcsak a kiadvány rekordok között teremthetünk kapcsolatot. Egy *testületi rekordban* az aláhúzott, kézzel kiemelt egységesített testületi névre kattintva találati halmazként azokat a kiadvány rekordokat kapjuk, amelyekben az adott testület közreadóként szerepel. Egy *szakcsoport rekordban* pedig a szakcsoportra kattintva juthatunk el mindazokhoz a kiadvány rekordokhoz, amelyekben az adott szakcsoport szerepel.

4.4. Nyomtatás

A rekordok megtekintése után a találati halmazba tartozó rekordok kinyomtathatók. Nyitott lista ablak esetén az adott lista ablak tartalma Lista formátumban, ill. a lista ablakban szereplő rekordok adatai a lista rekordjaira érvényes formátumban – beállítható a fent ismertetett módon -, nyitott rekord ablak esetén az adott rekord ablak tartalma a rá aktuálisan érvényes formátumban nyomtatható.

A nyomtatandó oldalak formátuma a *Fájl/Oldalbeállítás* menüpont segítségével alakítható ki.

Oldalbeállítás						
Dátum	Idő	Kérdés	Halmaz	Sorszám	Összgs tétel	Oldal
A válogatás címe:	Abony kiadványai					<input type="button" value="Rendben"/>
Rekord fejléc:	\n\n#c					<input type="button" value="Mégsem"/>
Fejléc:	#m db tétel					
Lábléc:	#p					
Laptörés:	☐ Minden rekord új oldalra ☒ Nincs laptörés rekordon belül ☐ Folyamatos nyomtatás		Margó:	Bal: <input type="text" value="10"/> mm Jobb: <input type="text"/> mm Felül: <input type="text" value="12"/> mm Alul: <input type="text" value="0"/> mm		
Kezdő oldalszám:	<input type="text" value="1"/>	☒ Beállítások megőrzése				<input type="button" value="Súgó"/>

Az Oldalbeállítás párbeszédpanel

Itt adható meg a válogatás címe, fej- és lábléc szövege, a laptördelés, a margók beállítása. A párbeszédpanel felkínálja a dátum, az idő, a keresőkérdés, a találati halmaz név, a sorszám, az összrekordszám, és az oldalszám beszúrásának lehetőségét is.

A nyomtatás előtt a *Fájl/Nyomtatóbeállítás* menüpontban meghatározható a nyomtató típusa és beállításai.

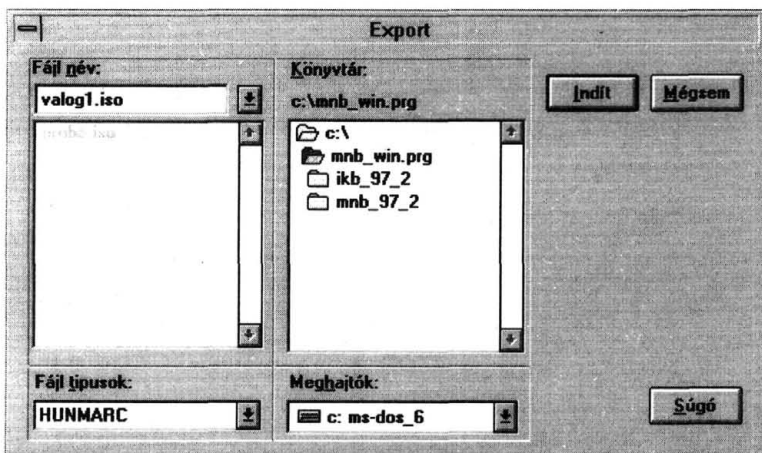
4.5. Rekordok exportja

Csak az MNBK-ban létező funkció, amely lehetővé teszi a lista ablakban felsorolt rekordok adatainak exportálását HUNMARC formátumban. A kimeneti fájl neve és a kimentés helye párbeszédpanelen keresztül adható meg.

4.6. Egyéb „komfort-funkciók”

Az adott lista-, illetve rekord ablak lezárására, rögzítésére szolgál *Lista/Megtart* ill. *Rekord/Megtart* menüpont. A lezárást az ikonok között lakat jelzi. Amennyiben egy ablakot lezártunk, újabb keresésnél, illetve rekord megnézésekor új ablak nyílik, különben nem nyílik új ablak, hanem a már meglévőnek a tartalma változik. Ezzel a funkcióval megvalósítható, hogy egy rekord egyszerre két formátumban is látható legyen.

Az **információs ablak** a lista ablakban megjelenő találati halmazról ad felvilágosítást. Megadja a halmaz nevét, méretét, valamint a keresőkérdést, amelynek eredményeként a halmaz létrejött. Mutatja még, hogy a keresőablakban meg-

Az Export párbeszédpanel

adott keresőkérdésre összesen hány találatot adott, és ezek hány rekordban fordulnak elő.

A *Rekord/Másolás vágólapra* menüpont lehetővé teszi a kapcsolatot más Windows alkalmazásokkal. A rekord ablak tartalmát az aktuális formátumban a vágólapra másolja, ahonnan egy másik alkalmazásba beilleszthető a szöveg.

A *Rekord/Kicsinyít -, Távolít +, ill. Normál méret** menüpontokkal az aktuális ablakban megjelenő szöveg karaktermérete állítható, ez speciális karakterek esetén hasznos lehet.

A *Nézet/Nyelv/English* menüpont átváltja a program nyelvét angolra és az indexeket ékezet nélküli keresésre, *Nézet/Nyelv/Magyar* pedig magyarra és az indexeket ékezetes keresésre.

5. Az MNB/CD fejlesztési tervei

Az MNB Szerkesztőségek elképzelése szerint a bibliográfiai adatbázisok a továbbiakban is közös korongon, évenként kétszer fognak megjelenni egyelőre mindkét operációs rendszer alatt futtathatóan.

Az 1998/2. számtól a CD-re kerül az MNB Sajtórepertórium Szerkesztőségében épített IKER Adatbázis alapján kialakított MNBR⁵ Adatbázis. Az IKB – Magyar Periodika Adatbázishoz hasonlóan MicroISIS-en alapuló IKER Adatbázis 1996-ban jött létre. Előzményei az IKRF forrásadatbázis, amelybe 1989 óta rögzítik a feldolgozott kiadványok lényeges adatait és a reklamációkat, valamint az MNB IKR⁶ füzetek mutatói, ill. az 1992-től szintén számítógépen rögzített törzsanyag. Az IKER Adatbázis, megközelítőleg 1700 kiadvány több mint 60.000 részdokumentumának bibliográfiai leírását tartalmazza. A feldolgozott cikkek visszakereshetők a címek (a feldolgozott kiadványok teljes címe és rövidített címváltozat, ill. a cikksorozatok címei és az anonim cikkek címei), a személynevek (szerzők

5 *Az MNBR a kialakítás alatt lévő adatbázis ideiglenes, ún. „munkaelnevezése”.*

6 *Magyar Nemzeti Bibliográfia. Időszaki kiadványok repertórium, ISSN 0133-6894.*

Magyar Nemzeti Bibliográfia - Periodikumok

Fájl Keresés... Nézet Rekord Ablak Súgó

Rekord - CD guru
HBQ 8881

CD guru
[19]95, 1- . - Bp. [Budapest] : Új Guru Kft.
Kéthavonként.
ISSN 1218-9502
681.3/5
Szerk.: Berényi Zoltán főszerk. 1085 Budapest, Somogyi B. u. 16. Tel.: 137-0007 * Kiadói levélcím:
1399 Budapest, Pf. 701/765. E-mail: guru@mail.datanet.hu
Terj.: Hírker Rt. * NH Rt.
Az utoljára regisztrált szám/kötet: [19]97, 1.

Rekord - < CD guru >

CD guru : a PC guru multimédiás kísérleti különszáma : PC-s játék demók, shareware szoftverek, képek, zenék, egyébek / főszerk. Berényi Zoltán. - [19]95, 1- . - [Budapest] : [Guru], [19]95- . - III. ; 30 cm + CD-ROM mell.
Negyedévenként. - Az induló számban téves ISSN. - Az újság a Guru Kiadó IBM PC alapú DTP rendszerén készült. - Mottó: A Guru itt is legyen veletek!. - Főlapja: PC guru, ISSN 1217-6389.
ISSN 1218-9502 = CD guru.
681.3/5

Találati halmaz kijelölése és megnyitása 1/1

A CD guru rekordja Aktuális és Bibliográfiai formátumokban egy képernyőn megjelenítve

és közreműködők, a fordítók kivételével), tárgyszavak, kulcsszavak, ETO jelzetek, testületi nevek, földrajzi nevek, a forrásdokumentum ISSN-száma, megjelenésének éve, a részdokumentum leírását tartalmazó IKR füzet adatai (év, füzetszám) alapján. Az IKER Adatbázisban a találatok megjelenítésére több formátum is szolgál. Az alapformátumban a bibliográfiai leírást követik a mutató adatai: a szerzőségi közlések, maga a tárgyszólánc, végül a cikkben fellelhető életrajzi adatokra való utalás. Ezeket az adatokat és visszakeresési lehetőségeket kívánják szolgáltatni az új, CD-re adaptált adatbázisban is.

M. Nyiri Gyöngyvér

Magyar könyvtermelés Romániában (1919–1940)

A negyvenes évek elején, Észak-Erdély visszatérése után keletkezett mű sorsáról, részletes kiadástörténetéről *Kégli Ferenc* számol majd be a *Könyvtári Figyelő* ez évi 2. számában, ezért a bibliográfia keletkezésének történetére nem térünk ki. A kötet előszavában *Dávid Gyula* részletes beszámolója olvasható *Monoki István (1887–1963) és romániai magyar bibliográfiáiról* és azok előzményeiről. Mindegyikről *György Lajosnak* (1890–1950), az erdélyi irodalomtörténeti iskola utolsó nagy képviselőjének úttörő tudományszervező és könyvészeti munkásságáról. Majd *Monoki István* életútját és bibliográfiáit ismerteti a Romániai magyar irodalmi lexikonra és személyes ismereteire támaszkodva. Ebből és *Monoki bibliográfiáiból* tudjuk, hogy a kolozsvári *Ferenc József Tudományegyetemen* 1914-ben matematika–fizika szakos tanári oklevelet szerzett pályakezdő fiatalember negyven éven át volt a kolozsvári Egyetemi Könyvtár tisztviselője és az 50-es évek közepén címzetes igazgatóként vonult nyugalomba. Viszonylag későn, 1936-ban kapcsolódott be a *György Lajos* szerkesztette *Erdélyi tudományos füzetek* (1–122., Cluj–Kolozsvár 1926–1940.) sorozatában megjelent éves bibliográfiák munkálataiba egy 1935-ös tárgyévi sajtóbibliográfiával. Bibliográfiai munkássága a Széchenyi Könyvtár által 1941-ben kiadott *A magyar időszaki sajtó a román uralom alatt (1919–1940.)* c. kötetben csúcsondott ki. Ez megjelent Magyar könyvtermelés a román uralom alatt (1919–1940.) 2. Hírlapok és folyóiratok címváltozattal is. A korabeli tervek szerint ennek első kötete lett volna a *Magyar könyvtermelés Romániában 1919–1940. években. I/1. r. Betűsoros katalógus, I/2. r. Szakbeosztásos katalógus*. Az anyaggyűjtés már az említett sajtóbibliográfia megjelenési idejére elkészült, sőt 1942–43-ban már hasáb és tördelt levonatok is készültek egy részéről a pécsi Egyetemi Nyomdában, de a háborús viszonyok miatt nem került sor kiadására. A kézirat 1962-ben került be az OSZK Kézirattárába. Ez a mű, illetve annak is csak 1., betűrendes része jelent meg több mint fél évszázados Csipkerózsika-álom után, ugyanis a Retrospektív Bibliográfiai Osztály kezdeményezésére a 80-as évek végén néhány másolati példány is készült róla az eredeti kímélése végett. Ezekből egy, az Erdélyi Múzeum-Egyesület tulajdonába került. Ennek ismeretében lett a közös kiadás kezdeményezője az Erdélyi Múzeum-Egyesület; személy szerint *Benkő Samu* és *Dávid Gyula*.

A kiadás indítéka kettős: 1. kegyeleti, *Monoki István* születésének 110. évfordulója, 2. a korabeli kurrens bibliográfiákat összegező retrospektív bibliográfia hiányának pótlása. A sajtó alá rendező *Dávid Gyula* ugyan elismeri, hogy ez a bibliográfia módszertani (leírási, szerkesztési) szempontból nem felel meg a mai követelményeknek, de a II. világháború pusztításai miatt sok mű ma már csak ebben a könyvészetben található meg hiteles leírásban. Az OSZK illetékes szakemberei és vezetése ehhez hozzá tették még azt az indokot is, hogy e kézirat első

részének szűkebb körű publikálásával lehetőség nyílik arra, hogy a hazai és külföldi hungarika-gyűjtő könyvtárak kiegészíthessék és javíthassák a kötet leírásait. E szándékkal összefüggésben van Dávid Gyula bevezetőjének azon megállapítása, amely szerint: A jelen kiadás gondozói tudatában vannak végzett munkájuk fogyatékoságainak. De bíznak abban, hogy Monoki István bibliográfiájának forrásértéke menthetővé teszi azokat, s megjelenésével egy olyan mű válik nyilvánossá, amely kiindulópontja lehet a részletkérdések és összefüggések sokaságát tisztázó további kutatásnak.

A Monoki-kéziratból átvett *Bevezetés a romániai magyar könyvtermelés 1919–1940. éveinek bibliográfiájához* felsorolja a munka forrásait: a kortárs kurrens bibliográfiákat, a különböző köz- és magánkönyvtárakat, a kiadókkal és szerzőkkel folytatott levelezést. Korabeli számszerű adatai azonban sem összességében, sem részleteiben nem felelnek meg a jelen kiadásban tételszámmal ellátott leírások tényleges mennyiségének és az általa összeállított táblázatok adatainak. (Ennek fő oka az lehet, hogy az utólagos kézírásos betoldások már nem szerepelnek teljességgel Monoki statisztikájában.) A bevezetés után Monoki eredeti statisztikai táblázatai találhatóak: 1. *György Lajos, Ferenczi Miklós és Valentiny Antal éves bibliográfiáinak adatai* (ebben benne vannak Monoki retrospektív bibliográfiájának összesített adatai is – évenkénti bontásban); 2. *Az 1919–1940. évek könyvtermésének városok és évek szerinti kimutatása*; 3. *A könyvtermelés városok szerinti megoszlásában* (könyv + időszaki sajtó bontásban – összegezés nélkül); 4. *A nyomdák városok szerinti megoszlásában* (könyvek és időszaki sajtó bontásban – végösszesítés nélkül); 5. *A könyvkiadás és a sajtó összehasonlító grafikonja* (és táblázata évenkénti bontásban: összesen 6948 féle könyv és 5625 időszaki sajtó – a táblázat szerint az arány 60:40%); 6. *A könyvtermés szakterületi megoszlása* (kb. 270 szakcsoportban, a korabeli ETO szerint, a művek számának összeadása nélkül – ennek ellenére ez az egyik leghasznosabb táblázat a szakrendi rész híján annál is inkább, mert Monoki egyes kiadványtípusokat is kiemel: pl. naptárak, zárszámadások, különféle tankönyvek, zeneművek (kották, röpiratok stb.). A rövidítések jegyzéke és a felhasznált irodalom (főként kurrens bibliográfiák) jegyzéke zárja a segédletek sorát.

A bibliográfia törzsanyaga 6987 tételt tartalmaz, ebből a sorozatok száma 211, tehát 6776 egyedi leírás van benne, de ezek periodikus része (pl. évkönyvek, zárszámadások) több egyedi darabból állhat. Tehát nem 6948 vagy 6968 a művek száma, mint Monoki korabeli bevezetőjében, illetve 1. sz. táblázatában (ellentmondásosan) áll. Ugyanebben a táblázatban a korszak 1919–1939. évi kurrens bibliográfiái által regisztrált könyvtermés mennyiségét 5943 műben állapítja meg Monoki. A kettő közötti különbség 1025 mű a retrospektív bibliográfia javára. Ebből a csonka 1940-es év 205 műre kiterjedő könyvtermését (ami csak a Monokiban szerepel) levonva 820 tételes különbség marad. Monoki számítási hiba vagy elírás miatt 810 tételes különbözetet állapít meg retrospektív könyvszete javára, amit a sajtó alá rendező Dávid Gyula is átvesz előszavába, sőt meg is toldja még több mint száz címmel, aminek – véleménye szerint – Monoki más szempontú bibliográfiai feldolgozása az oka. Ez a vélemény részben számítási hibán, részben a kurrens és retrospektív bibliográfia leírási egységei közötti általános és konkrét különbségek fel nem ismerésén alapul. A tényállás az, hogy Monoki könyvszeteiben igen sok a 2–4 leveles kisnyomtatványok száma: különlenyomatok (időszaki-

ki kiadványokból), vállalati irodalom (alapszabályok, beszámolók, zárszámadások), zeneművek. Ugyanakkor – érthetetlen módon és tisztázásra váró okok miatt – számos olyan erdélyi monografikus kiadvány hiányzik, ami a kurrens bibliográfiákban még megtalálható. Másrészt viszont magyarázható és elfogadható átfedések is vannak egyes évkörök (1911–1920, 1940) Magyar könyvszeteivel az 1919–1920-as és az 1940-es években a közhatalom változása időpontjának eltérő megítélése miatt. Ugyancsak duplikálódást eredményeznek a román érában Erdélyben kiadott, de Magyarországon nyomtatott könyvek. (Pl. Az Erdélyi Szépművéses Céh könyvei és Az Erdélyi Szépművéses Céh 10 éves jubileumára kiadott díszkiadás egyes kötetei.)

A bibliográfia leírási gyakorlatára az 1911–1920-as Kozocsa-féle Magyar könyvszet és az 1936–1941-es évek könyvszetei hatottak. A leírások a lehető legnagyobb teljességre törekvők, a *-gal jelölt nem autopszián alapuló kivétellel. Gyakorik a kétnyelvű – magyar–román – bibliográfiai leírások, különösen a tankönyvekről. Ritkán él viszont az álnevek feloldásával, szögletes zárójelben rendszóként vagy a leírás végén. Az impresszumban található román nyelvű helynevek magyar változatát is közli, ugyancsak szögletes zárójelben. A rendszó megválasztása, leírási módja, (sorrendje) többször bizonytalan, ingadozó, ezért ugyanaz a mű többféle leírásban és helyen is előfordul. A sajtó alá rendezők részéről nagy munka volt az elhomályosult kézírásos betoldások kiolvasása és pontos leírása, valamint a megfelelő helyre tétele. Értékes kiegészítő adatok találhatóak a bibliográfiai leírások végén szögletes zárójelben. (Pl. a címlap hiánya, borítékcím, a periodikus művek címváltozásai, a megjelenés hiányai, esetleges megszűnése.)

A kötet sajtó alá rendezőinek ráadása, különmunkája a két mutató: a *Kiadó- és nyomdahelyek mutatója* és a *Névmutató*. Közülük az utóbbi az árnyaltabb és hasznosabb: tartalmazza mind a főtételek, mind a sorozati tételek szerzőinek és közreműködőinek nevét és névváltozatait. A kitüntetett névnel zárójelben közli a változatokat, amelyekről utalót is elhelyez. A névjeleket, álneveket igyekszik feloldani. Sajnos a címleírásokban előforduló névváltozatok nem mindegyikét tudták azonosítani és a kitüntetett névvel összehozni – a kézbevételi lehetőség híján. De azonos szerző (szerkesztő) eltérő címen ám azonos tartalommal megjelent könyvei sem jönnek össze. (Pl. a György Lajos szerkesztette Erdélyi almanach és Pásztortűz-almanach. Bár az első budapesti kiadás, csak nyomdája kolozsvári.) A *Kiadó- és nyomdahelyek mutatója* már alig alkalmaz a névváltozatokról utalót. (Pl. Lipcse [Leipzig], Ludas Id. Marosludas. Valóságos utalónak csak ez utóbbi tekinthető. De ritkán alkalmazza az előbbi zárójeles azonosító formát is a német és román változatokról, még akkor is, ha az impresszumban csak az idegen név szerepel.)

Összefoglalásként megállapítható, hogy értékes, ha nem is teljes és hibátlan munkát hozott felszínre és tett publikussá az Erdélyi Múzeum-Egyesület kezdeményezése és az Országos Széchényi Könyvtárral mint társkiadóval és nyomdai kivitelezővel való együttműködése. A Romániában 300, Magyarországon 200 példányban terjesztett mű tudomásunk szerint nagy érdeklődést váltott ki a Budapesti Kongresszusi Központban április 25–26-án rendezett könyvkiállításon és -vásáron, a kolozsvári Polis Könyvkiadó standján. A legnagyobb haszna azonban az lenne a kézirat kis példányszámú kiadásának, ha ezek a példányok a romániai magyar könyvek gyűjtésében legérdekeltőbb és legerősebb hazai és külföldi

könyvtárak és magángyűjtők tulajdonába kerülve lehetővé tennék egy teljesebb és módszertani szempontból korszerűbb, a nemzeti bibliográfia rendszerébe illeszkedő mű kiadását.

Kertész Gyula

Összeáll. Monoki István. 1. köt. Könyvek és egyéb nyomtatványok. (Sajtó alá rend. Dávid Gyula, Jancsik Pál.) Közread. az Erdélyi Múzeum-Egyesület és az Országos Széchényi Könyvtár. Kolozsvár–Budapest, (1997) [1998].

(A kiadvány megrendelhető: Országos Széchényi Könyvtár, 1927 Bp., Budavári Palota F. épület. Fax: 202-0804)

„A párhuzamosok már nem a végtelenben, hanem a szuper-sztrádán találkoznak”

– Egy verseskötetről –

Szinte biztos, hogy minden könyvtáros, minden szakmabéli, tehát mondjuk a 3K minden olvasója ismeri Somkuti Gabriellát – nevét is, működését is: azt, hogy az OSZK igazgatási osztályát vezette hosszú időn keresztül, azt, hogy az OSZK történetének feldolgozásán dolgozik, hogy publikációival gyakorta találkozhatunk a szaklapok (így természetesen a 3K) hasábjain. De vajon ki tudta róla, hogy költő? Nyilván csak igen kevesen. Most megjelent – *Szembefordulva* címmel – első verseskötete. Költeményekről írni persze nem a mi lapunk dolga. Még akkor sem, ha e költemények közt található könyvtári képekkel, metaforákkal, toposzokkal élők (amilyent, többekből választhatva a címbe is kiemeltünk), hisz ettől azok még nem válnak „szakirodalommá”. Most azonban kivételt kell tennünk, méghozzá igen fontos okból. Az persze nem ritkaság, ha egy-egy vagy akár sok költő is könyvtárban dolgozik. Nagy költőket is sorolhatnánk közöttük. Az azonban valószínűleg unikum, ha egy neves könyvtárosról kiderül, meglepetésszerűen, hogy költő, méghozzá valóban jelentős. Somkuti Gabriella esetében ez a helyzet. Ha pedig egy kollégánkról kiderül, örvendő meglepetésünkre, hogy a szellemi elithez tartozik szűken vet szakmáján túl is, úgy nem rejthetjük ezt a tényt véka alá, meg kell osztanunk egymással, közösen kell örülnünk neki, büszkélkedni vele, „mutogatni” és felmutatni őt.

Természetesen nem rút elfogultság mondatja velünk azt, hogy Somkuti Gabriella jelentős költő. Ajánlója Fodor András volt, aki a kötet élén meleg szavakkal szól Somkuti lírájáról – ez már maga is garancia. De a kötetet nem kisebb személyiség mutatta be, mint Pomogáts Béla, aki egyrészt az Írószövetség elnöke, másrészt legjobb kritikusaik egyike. De a tekintélyi érvek előtt már a tekintélyelvű nagyskolasztika legnagyobbjai sem hódoltak meg. Ezúttal szükség sincs rá. Somkuti kötete magáért beszél, maga tanúsítja önmaga rangját.

Van valami babitsos abban, hogy Somkuti csak a késszel áll olvasói elé: miként a nagy előd, ő sem közli zsengeit, sőt azokat a műveket sem, amelyek már bizony-

zonnyal nem zsengek voltak, de tán egy korábbi, a mai érett tökélyhez képest nem eléggé kiforrott stádiumról tanúskodhattak volna. A kötetbe felvett, vállalt és közreadott költemények mindegyike „erős” mű tehát, a kötet egészének valami nagyon ritka sűrűséget, teltséget, telítettséget adnak. Somkuti nem keresi bennük a hangját, nem kísérletezik, nem próbálkozik. Amit nyújt, az véglegesnek látszik, kiérleltnek, megmáshíthatatlannak. És ez a kiérlelttség, megmáshíthatatlanság szól hozzánk a versek, lírai költemények „én”-jéből, mondandójából is. Egy személyiség megszólalásának, önmegnyilvánulásának, önmaga-adásának lehetünk tanúi, részesei. Nem mintha ez a személyiség – amely természetesen csak áttételeken keresztül azonos azzal a Somkuti Gabriellával, akit ismerünk – soha nem lenne bizonytalan, gyenge, törékeny, elkeseredett, vagy akár önmaga felett végtelenül kétségesskedő is. Dehogynem az. A legszebb versek egy egész csoportja éppen attól annyira szívhez szóló, hogy megalázottságában, kiszolgáltatottságában mutatja a beszélőt. A hang az, ami abszolút biztos. Az, hogy érezzük, plauzibilisnak éljük meg, hogy ezt akarta mondani, nem „így alakult”, így jött ki. Ha a gyengeséget, az elveszettséget, a kontingenciát úgy mondják ki, vallják, tanúsítják, hogy a versmodalitás éppen nem kontingens, akkor bizonyítást nagy verssel állunk szemben. És Somkutinál épp ez a helyzet.

A kötet karcsú, épp csak valamivel testesebb, mint egy szokásos, mindössze a legfrissebb költeményeket tartalmazó „normális” kötet esetében. De ez a viszonylagos szűkösség (alig több mint száz költeményről van szó), roppant gazdag tartalmi és forma, tematikus és szubsztantív, texturális és műfaji, felfogásmódbéli és alkotás-lélektani változatossággal párosul. Van a kötetben a finom humorú bökveréstől a nagyívű lírai kompozícióig, a poénre kihegyezett epigrammától a satirikus sötét versig, a légiesen finom daltól az epikus szcenikájú zsánerképig, a nosztalgikus áriától az önironikus önarcképig, az élet- és korképsorozattól a metafizikus költeményig, a hazafias vallomástól a végtelenül szemérmes és visszafogott, mégis szinte nyersen érzéki szerelmi költeményig többtucatnyi lírai alakzat- és válfaj. A kötet egyik legfőbb meglepetése éppen az, hogy Somkuti ennyire sokféle hangon tud (és persze akar) szólni. Hogy bírja változatokkal, variációkkal, hangnemmel és versmondattannal. Több, igen sok kötetre elegendő versmodell vonul fel a *Szembefordulva* című gyűjteményben, az olvasó szinte sajnálja, hogy egy-egy hangját, versalakzatát csak néhány példányban lelheti fel benne. Ebből (kinél-kinél persze másból és másból) jöhetne még, kellene még. Csak ne hagyná abba! De abbahagyja, más műváltozatot, majd megint mást kínál. Kielégítetlenül hagyja ez az olvasót? Bizonyos szempontból igen. De felmutat olyan gazdagságot, amilyent ritkán lelhetünk, az egyhúrú, egy hangú (de persze azért legtöbbször korántsem egyhangú) kortárs lírikusok galériájában.

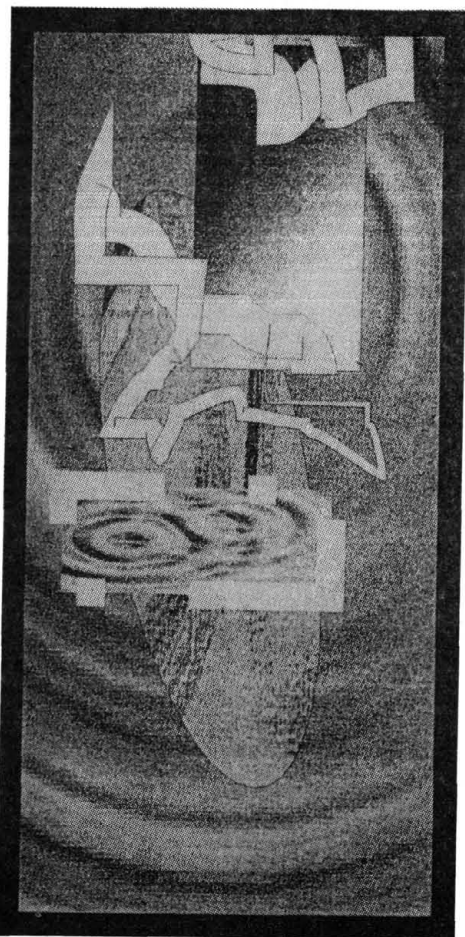
Különös élmény Somkuti kötetében az érzelem- és hangulatválfajok után kutakodni. Nem hisszük persze, hogy lenne női és férfi líra, amúgy külön-külön (már csak Weininger százalékszámolása miatt sem). Az azonban bizonyos, hogy vannak a lírának férfiasabb és nőiesebb változatai, hangnemei, modulációi. Somkuti szinte teljes skálát kínál: a gyöngéd (feminin?) empátiától a szinte durva (maszkulin?) elutasításig, a groteszk humortól az olvadó lágyúságig, az intellektuális (férfias?) elemzéstől az egyetlen hangulatban való (nőies?) teljes feloldódásig stb. És persze vannak a kötetben „nemtelen”, alig-alig emberi rálátásokig, a „lét tövén” sarjadó meglátásokig, a *Dasein* ígylétét, a *Sosein* ittlétét tanúsító – nagyon távolról, de

mégis heideggeriánus – költemények is. Aki netán fejét csóválná a nem kevés anti-posztmodern vers miatt, aki konzervatív beállítottsággal lenne hajlandó magyarázni néhány megvetően legyintő, a „nyelvjátékokat” elutasító, az információ szép új világát kételkedő gúnnyal illető költeményt, az jól teszi, ha a bölcséleti Somkuti-versek mélyrétegeiben, hermeneutikai köreibben mélyed el. Ez – így – nem konzervativizmus, nem értetlenkedő, rosszkedvű dohogás. Valami egészen más.

És persze vannak igazi, ősi – szívesebben mondanánk, hogy időtlen – szívhangok is a kötetben A szapphói líra hangjai, a mindenkori nagy líra hangjai. Karinthy Cirkuszának kisfiúja juthat az olvasó eszébe, még hozzá több okból is. A gúla tetejére – igen sok év kemény munkájával, és nemcsak költői munkájával – feljutott Somkuti Gabriella. És most elővette hegedűjét, hogy azt zengesse ki belőle, amit már régen akart. Persze akkor és úgy nem lehetett. Csak így és most, de most azután igazán szól.

Somkuti Gabriella: Szembefordulva. Versek. Bp., Máyer Nyomda és Könyvkiadó, 1998.

Vajda Kornél

Kiállítás az OSZK múltjából

Könyvtár és múzeum már a kezdetektől ikerfogalom a nemzeti könyvtár működésében. A hungarika irodalmának gyűjtése és feldolgozása azok muzeális célú megőrzésével párosult mindenkor. Történelmünk írott, valamint nyomdai eljárással sokszorosított dokumentumai minden történeti kiállítás elengedhetetlen darabjai. Ez a mára kiterjedt gyűjtemény Széchényi Ferenc gróf gyűjtéséből, áldozatkész buzgalmából született. 1802-ben írott alapító levelével létrehozta a mindenkor a Széchényiek nevét viselő könyvtárat. Ezt a nemzetnek adományozott könyv-, kézirat- és éremgyűjteményt az 1807. XXIV. tc. szövege szerint a nemzet elfogadja és oltalmába veszi, úgy tekinti, mint egy létrehozandó Nemzeti Múzeum alapját és egyben felhívja a nemzetet, hogy drágaságaikat, emlékeit a magyar tudománynak szentelt oltárra tegyék le. Az 1808. VIII. tc. uralkodói rendelkezéssel többek között a Magyar Nemzeti Múzeum létesítését mondja ki, és egy múzeumi épület költségeire közadakozást rendel el. Könyvtár és múzeum léte, majd egy ideig közös sorsa tehát innen eredeztethető. Ősfája lett a magyar muzeális értékeknek, gyűjteményéből úgy ágaztak el és önállósultak az idők folyamán az egyre gyarapodó elkülöníthető gyűjtemények, miként az ókori filozófiából a szaktudományok.

A múzeum abban az értelemben is szerves része az OSZK-nak, hogy 1877 óta, amikor anyagából magyar történeti és irodalomtörténeti kiállítást rendezett, időről időre, változó és megújuló tematikával teszi ezt azóta is. 1996 óta saját történetét bemutató összeállítás látható egy állandó kiállítás keretében a könyvtár nyolcadik szintjén, a Magyar Nemzeti Múzeum épületében töltött évekből.

1846-ban, az addig kényszer-raktározott gyűjtemények beköltözhettek a Pollack Mihály építette múzeumpalotába, Mátray Gábor könyvtárőr gondjaira bízva. A kinevezésekor tett eskü szövege, amely a kiállítás legkorábbi darabja, többek között ezeket tartalmazza: „...esküszöm, hogy a Nádor... a Nemzeti Múzeum törvényes elnöke parancsainak... engedelmeskedem és felügyelendek, hogy a Széchényi országos könyvtárhoz tartozó könyvek, kéziratok, térképek, nemesi címerek, képek és más mindennemű új vagy régi tárgyak rendben tartassanak és híven megőriztessenek...” Az 1989. III. 8-án jóváhagyott, és itt szintén bemutatott „A Magyar Nemzeti Múzeum szervezete és szolgálati szabályzata” azt tanúsítja, hogy az 1807. XXIV., az 1808. VIII. és az 1836. XXVIII. törvénycikkek alapján létesített MNM országos intézet, és a következő gyűjteményekkel bíró hét osztálya van:

1. Széchényi országos könyvtár
2. Érem- és régiséggtár
3. Állattár
4. Ásvány- és őslénytár
5. Növénytár
6. Képtár és szoborgyűjtemény
7. Néprajziak tára

Ezen írott dokumentumok mellett itt láthatjuk az igazgatói szoba koronként változó tartozékait: a magyar asszonyok gyűjtéséből kialakított Széchényi-termet – ezt fotóról – de tárgyi emlékként az ebből a gyűjtésből származó neoreneszánsz leveles szekrényt, egy, a főrangúak részére nyitott díszes vendégkönyvet, századunk elejéről származó íróasztalt és a szintén e korból való székek legyártott másolatát. Itt kapott helyet Révay báró közelmúltban restaurált díszes korántartója, valamint Hóman Bálint későbbi könyvtár- és múzeumigazgató karosszéke.

A szervezet és a vezetés gyökereinek bemutatása után következik a szakma, a szorosán vett könyvtári működés, és az is a kezdetektől! Az 1866-ra elkészült első olvasótermi berendezésből asztalok, székek, könyv- és folyóíráttámaszok, 19. századi írópult látható. Olvashatjuk az ügyemenet dokumentumaiból Mátray Gábor 1872-es, Fejérpataky László 1898-as olvasótermi statisztikáit, az 1879-ből származó kölcsönzési nyilvántartó lapot, az 1893-as keltezésű lejáratí megintést Szinyeyi József aláírásával és egy bizonyos Schwartz Zsigmond nevére kiállított legrégebbi fennmaradt olvasójegyet, szintén 1892-es dátummal. A kiállítás bemutatja a könyvtár régi, kézzel írt, könyvalakú dobozokban őrzött katalógusát, melyek a 30-as évek közepéig voltak használatban. Az enteriőrt korabeli fotók, kifüggesztett szabályok, könyvtárhasználati útmutatók, és a könyvtárat használó hírességek portréi egészítik ki Arany Jánostól a bibliográfus Szabó Károlyig.

A könyvtáros munkáját és munkakörülményeit bemutató rész sokoldalú bepillantást enged a nemzeti könyvtár életébe. Időben is nagyobb ívet fog át az előzőeknél: a 19. század közepétől gyakorlatilag a várba való költözésig tart. A munkaszobák két korszakot reprezentálnak: az egyik 19. század végi, a másik az 1930-as évekből való. A múlt századi tölgy íróasztalt már „korszerűsített”, a századforduló táján polcos felépítménnyel kiegészített változatában őrizték meg kollégáink. A könyvtár első, 1898-ban vásárolt írógépe teljes valójában és a részletvásárlás minden dokumentált intimitásával ebben az enteriőrben látható. Az egyéb, megőrzött számlák között van a Légrády Testvérek könyv- és könyomdájától, Ráth Mór, Grill Károly stb. könyvkereskedésétől és a kolozsvári Stein János Erdélyi Múzeum Egylet-i könyvárústól a Nemzeti Múzeum részére küldött, 1873-ban kelt megtekintési számla. Társaságukban gyarapodási naplóbejegyzések és kimutatások is helyet kaptak.

A 30-as évek könyvtáros munkaszobája más érdekességeket kínál. Bútorai (katalógusszekrény, asztalok, székek), berendezési tárgyai (írógép, számológép stb.) a várba való költözésig használatban voltak, az akkor használt fém kardex szekrény egyik első típusa azonban még ma is! Egy 1937-es statisztikából a köteles példány akadozásait olvashatjuk ki. Századunk 1925-ben nyitott látogató naplója kis füzetecske, utolsó oldalán minden látogató személy és intézmény neve jól olvasható, így az utolsó bejegyzés dátuma is: 1956. okt. 22.

A Kézirattár, a Hírlaptár és a raktárak bemutatása rövid, tömör feliratokkal, a korabeli állapotok fotóival és néhány bútorral történik meg. Talán abszolút helyi specialitás a raktári vaspolc előtt kiállított felnyitott tetejű láda, amely a raktári jelzetek címkéit tároló dobozkákat rejtette. A kötészet, a restaurátorműhely, a fotólabor múltja valóságos műszaki múzeumként jelenik meg, ahogyan a kiállítótér galériája alatt elhelyezett, ma már használaton kívüli adréma gépek és egy házi „fejlesztésű”, raktári vaspolcokkal felszerelt kétoldalt három szintes könyvszállító kocsis is.

A munka világának bemutatásán kívül megismerhetjük a könyvtári „magán-élet” néhány elemét is, amelyek élővé teszik a kiállítást. A munkaidő betartására felszólító körlevél, vagy az a dokumentumrészlet, amelyben az MNM tisztviselői javadalmazásuk felemelését kéri a vallás- és közoktatási minisztertől 1897-ben, egyenesen aktuálisnak mondhatók. Láthatók Csontos János (1875-től a kézirat-tár vezetője) szociális és kollegiális ténykedésének néhány dokumentuma, és az a levél is, amelyben Fitz József könyvtárigazgató Halász Gábor és Honti János munkaszolgálat alóli felmentéséért folyamodik Szinyei Merse Jenő kultuszminiszterhez. A névnapra köszöntő soroknak viszont Fitz József a címzettje. A háromsoros gratuláció aláírói névsora hosszú, közülük sokan már akkor, vagy azóta (Jékely Zoltán, Goriupp Alisz, Csapodi Csaba, Halász Gábor, Gárdonyi Klára, Tolnai Gábor stb.) a könyvtártudomány vagy az irodalomtörténet nagyjai. Az OSZK tudósait bemutató – sajnos nehezen lapozható – album igen szerényen, csak 1945-ig mutatja be tudósait, de a sor, szerencsére, folytatódik. Az oldottabb hangulatot a csoportképek és a „Muzi-mozi” háziújság néhány vidám részlete közvetíti.

Az utolsó enteriőr az 50-es és 60-as évekből származó emlékeket gyűjti csokorba. Tapasztalhatjuk, hogy a nemzeti könyvtárat is átítatta, szükségszerűen, a politika, melynek bemutatása hitelesíti, hogy történeti kiállítást láthatunk: a zászlót például, amelyet a Széchényi Könyvtár dolgozói „békekölcsön-jegyzés és a tanácsváltás alkalmából végzett jó munkáért” kaptak, vagy a korszakból származó fotókat, politikai dekorációval és a zsúfolt, költözésre érett állapotokkal.

Amit a kiállítás bemutat a kronologikus és a tematikus anyagrendezés eszközeivel, az látványba sűrített történet, annak a múltnak a felidézése, amit az OSZK e nélkül a kiállítás nélkül végleg elvesztett volna: arculatának azok a történeti vonásai, amelyek a múzeummal való közös létből származtak. Ez szervezetileg 1949-ig, a további együttélés 1985-ig tartott. A budavári palotába költözés előkészületeivel párhuzamosan láttak hozzá Berlász Jenő vezetésével a könyvtár munkatársai az OSZK történetének megírásához. Az első, 1867-tel záró szakasz vaskos kötetet tesz ki. A folytatás, remélhetőleg csak egyelőre, mozaikszerűen, résztanulmányokban olvasható.

A kiállítás gondolata Fülep Katalintól, a Kézirat-tár munkatársától származik. Lelkes ügybuzgalma ösztönözhetette kollégáit is, mert a végeredmény nagyszerű, egyszerre átfogó és részletgazdag. Az ő kezdeményező-szervező munkájával, melyet nem tekint befejezettnek, Kovács Ilona pártfogó támogatása mellett és Somkuti Gabriella későbbi, kivitelezői megbízatásával jött létre ez a nagyjelentőségű anyaggyűjtes, és általa egy komplex művelődéstörténeti kiállítás. Megtekintésre ajánlom ezért a könyves szakmának és azoknak, akik készülnek művelőivé válni, az OSZK régi és új dolgozóinak, a történészeknek, diákoknak, mindenkinek.

Stockné Horváth Mária

Szentmihályi János emlékülés

Az MKE Bibliográfiai Szekciója, az OSZK és az ELTE Könyvtartudományi és Informatikai Intézete 1998. május 19-én Szentmihályi János Emlékülést tartott az OSZK-ban. Az ülés programját a 3K áprilisi számában közöltük. Most *Győri Erzsébet* köszöntőjét és *Ferenczi Zsuzsa* előadását adjuk közre.

Még a rövidre szabott földi lét mércéjével is közöttünk lehetne, hiszen ez év július 23-án lenne kilencven éves.

A legszellemesebb magyar intellektuelek közé tartozott, mondásai, történetei körbejártak a szakmában, a könyvtárakban, az egyetem könyvtári tanszékén, mindenhol, ahol megfordult. A csípős szellemességű könyvtáros már életében, halála után pedig kiváltképp eltakarta, elfedte a tudóst, a szemét mindig az újon, a haladón tartó szakembert.

Életútját, pedig az sokszor és sokféle kanyarokat volt kénytelen tenni, máig jelentős művek kísérték. De talán nem kevésbé jelentősek voltak azok a kollektív munkák sem, amelyeket elindított, amelyeket ő koncipiált és amelyek máig léteznek. De az élőszoznak is művésze volt, mestere az élőszoiban történő szaktájékoztatásnak.

Tanítványai közül sokan mondhatnák, hogy szigorú, igényes tanár volt. Vértesy Miklósnak mondta a Könyvtáros 1978. januári számában megjelent interjút: „Úgy érzem, hogy aki az egyetemi tanulmányokat választotta, vállalja azt is, hogy a tanulásban elér egy bizonyos színvonalat. Ezt megkövetelem a hallgatóimtól. Aki könyvtáros, vagy tájékoztatási szakember akar lenni, legyen járatos a szakmai tájékozódás forrásaiban, és ismerje módszereit, különben menthetetlenül lemarad. Ez annál inkább szükséges, mert nagy a fejlődés. Hogyan fog valaki eligazodni az információs visszakereső rendszerek, a számítógép útján való tárolás kérdéseiben, ha nem sajátította el legalább az alapfogalmakat?”

A bibliográfia történeti és elméleti kérdései mellett a tájékoztatás módszerei, a források széles körű ismerete foglalkoztatta. Ahogyan ő mondta, kedvenc témája, szívügye a hungarika bibliográfia volt.

Életútja bőven kínált alkalmat kiábrándulásokra, mégis, ahogyan Futala Tibor írta róla, a TMT 1982. 1–2. számában: „egyéniiségében ott élt a nagyvilág, Európa és a magyarság haladásába vetett töretlen hit, ott munkált a szerteágazó, ám élete végéig csillapíthatatlanul gyarapított tudás »mindig tovább«-ot parancsoló ereje. Ezért vállalhatta – vállalta is – oly természetes öntudattal a könyvtárosságot, a könyvtárosságra tanítás misszióját. Ő pontosan tisztában volt vele, hogy szakmánk nagyszerű szakma, hogy a szakmának nincs oka kisebbségi érzésekre, és bizonyos volt abban is, hogy a könyvtárosság átlép minden „mai

kocsmán”, csak éppen művelőinek annyit kell tudniuk, tanulniuk, mint amennyit választott példaképei tudtak és tanultak.”

Életútjára és annak több generációba plántált hozadékára teljességgel visszaemlékezni és azt tovább véve kamatoztatni – egyebek mellett – ez az emlékülés is kiváló alkalom volt. Ezt a jelentős, sok színben villódzó pályát a lehető legtöbb oldalról érdemes értelmeznünk, hogy a fiatalok, az utódok számára is közkinccsé tegyük.

Győri Erzsébet

Szentmihályi János, a tanár

Milyennek láttam a tanár urat?

Visszatekintve a hatvanas évek elejére, mikor tanítványa lehettem, úgy látom, hogy mindenekelőtt értelmiségi volt. E lassan kivesző fogalom – mert ma jobbra csak menedzserekről és marketingigazgatókról beszélünk – olyan embert jelent, aki szellemi értéket hoz létre, vagyis alkotó. Azt hiszem, hogy A bibliográfia és „bibliográfia” c. 1974-es tanulmánya, vagy az Útmutató a tudományos munka magyar és nemzetközi irodalmához c. másodfokú bibliográfiája és egyéb publikációinak hosszú sora ékesen bizonyítja a fenti állítást.

De nemcsak alkotó volt, hanem szellemi értékek közvetítője is, s ha egy szóval kellene jellemeznem, ezt választanám. Élő bibliográfia volt, kalauz, s a tudás, az ismeret rendkívüli örömet jelentett számára. De legalább annyira az is, hogy átadhatta, közölhette, hasznosíthatta; ha megtalálta a felhasználót, akinek éppen arra volt szüksége, amit ő tudott, írt, mondott. És teljesítette a harmadik értelmiségi funkciót is: mintát adott. Könyvtárosoknak, hallgatóknak és „civil” környezetének egyaránt.

Létével bizonyította, hogy az ember életének alapja, meghatározója, öröm és bánat forrása lehet az ismeret, az emberiség felhalmozott tudása egy szeletének birtoklása, ennek szétsugárzása.

Nagyon sokat tudott, az általános műveltség rá valóban jellemző volt. Az ókori Róma vízvezetékeiről, Pinturicchióról, a XIX. század irodalmi szalonjairól egyaránt volt mondanivalója, s mindig megemlíttette, hogy kik s mit írtak erről vagy arról. Úgy tűnt, egységben látja az európai és magyar kultúrát, különösen érdekelték a kölcsönhatások. Magyarország és Európa viszonyának vizsgálata vezethette a hungarika-kérdéshez, mely mindig kedves témája volt. Siralmasnak tartom, hogy külön cikkben kellett védelmeznie kiváló, informatív, kaput nyitó szellemi gyermekét, a Hungarika Irodalmi Szemlét, állást foglalva általános jellege mellett.

Úgy láttam, állandó kíváncsiság élt benne, s ennek kielégítésére szolgált szenvedélyes olvasói magatartása s nyelvtudása. (Mindjárt az első óránkon tőlünk is megkérdezte, hogy milyen nyelveken beszélünk.) Érdeklődésének sokszínűségéből az tűnt ki, hogy a goethe-i „egészet” akarja látni, ismerni.

Kvalitásérzéke lépten-nyomon megnyilvánult. Nagy tisztelője s bizonyos mértékig követője volt Kózhalmi Bélának, akinek a modern tájékoztatásügyről vallott nézeteit mindenben osztotta. De ennek a minőségérzékenységnek volt következő mélyen példaképe, hogy Szepesváry Tamást, aki a műszaki tájékoztatás gyakorlatá-

ban kiváló teljesítményt nyújtott, alkalmazta az ELTE Könyvtártudományi Tanszéke. Az ő javaslatára választotta Szepesváry a természettudományi referáló és indexelő szolgáltatásokat disszertációja témájául. (Munkája később folyóiratban, majd önállóan is megjelent.) Lényeglátása összefüggött azzal, hogy felismerte a korszerű, előremutató tendenciákat. Ezt csak később értettem meg, mert hallgatóként csak azt tapasztaltam, hogy hosszú és zavaros referátumainkból azonnal kiemelte azt a három mondatot, ami lényeges és érdemben megtárgyalható volt.

A Könyvtártudományi Tanszéken Szentmihályi kezdeményezésére korszerűsödött a bibliográfiadokumentáció tantárgy. Ekkor vált a bibliográfia tájékoztatássá: a tájékoztatás alapjaival és rendszereivel foglalkoztak, lényegileg a tájékoztatás elmélete került be az oktatásba.

A tájékoztatás egységben látása miatt foglalkozott olyan hangsúlyosan a nemzeti bibliográfia történetével. Azt vizsgálta és bizonyította, hogyan fejlődött ki az ilyen-olyan regisztrációkból a tájékoztatás. A bibliográfia nem öncélúan érdekelte, hanem annak tudatában, hogy nem lehet valaki szakember a terület iralmának naprakész ismerete nélkül, s ennek a bibliográfia, illetve a bibliográfiai szolgáltatások nélkülözhetetlen eszközei.

Gondolkodása, tudása, tapasztalata alapján nyilvánvaló lett előttünk, hogy Magyarországon az információ értékelésében, alkalmazásában, technológiájában az Európában és Amerikában tapasztalható legjobb színvonalra kell törekednünk. Példái, utalásai arra vonatkoztak, amit el kell érünk, amihez kapcsolódunk kell.

* * *

Szentmihályi János nem készült könyvtárosnak, kényszerű pályamódosítással került az Egyetemi Könyvtárba, ahol nagy ambícióval, érdeklődéssel vetette magát a munkába, többek között megszervezte a referenz osztályt. A gyakorlatban tanulta meg azt, hogy mit jelent felhasználói problémákat megoldani, hogy mennyire fontos pontosan megérteni, mire van szüksége a használónak, mit tud a kérdésről, milyen vetületre gondolt, s mindez hogy illeszthető a tájékoztató műszerekhez. A könyvtáros szerepét mindig kitüntetettnek tartotta, s máig figyelmeztető szavai: "...nem tudjuk: az igénytelenség szülte-e a tájékoztatás felkészületlenségét mind tárgyi, mind személyi vonatkozásban, vagy pedig a források hiánya, szétszórtsága, esetleg olykor a tájékoztató könyvtárosok modorbeli és írásbeli felkészületlensége okozza-e azt, hogy az emberek nem fordulnak a könyvtárak tájékoztató szolgálatához."

Úgy tapasztaltam, hogy mindig szintézisben látta a könyvtárost, a könyvtárat, és a képzést.

A XX. század végén az információ létünk legfontosabb alkotó elemévé vált, s az információt szolgáltató intézmények közül könyvtár csak egy, nem az egyetlen. Ma már nem panaszkodhatunk az igények hiányára sem, legfeljebb hagyományos könyvtárkép esetén tarthatunk meghökentetőnek olyan felhasználói követelményeket, melyekre pl. a közérdekű tájékoztatás vagy az üzleti információs szolgálatok készülnek fel.

A nagy civilizációs váltás azonban, melynek tanúi és résztvevői – s csak kis részben alakítói – vagyunk, nem vonhatja el figyelmünket arról, hogy az igazi

veszély a tájékoztató könyvtárosok modorbéli és tudásbéli felkészületlensége. A modort és a tudást egyaránt fontosnak tartjuk humanista és intellektuális szakmánk szempontjából. Szentmihályi utolsó nyilatkozatából is kiderül, hogy milyen nagy jelentőséget tulajdonított az oly nehezen meghatározható, de valóságosan létező általános műveltségnek. Gondot okozott számára, hogy a didaktikai okokból tantárgyakra osztott felkészítés nehezen áll össze általános és szakmai műveltséggé, tudássá. Fontosnak tartotta az asszociativitást, elvárta a nyelvismeretet. Szükségesnek vélte a tájékozódási hasonlóságot és a kapcsolatteremtő képességet. Megkívánta a hivatástudatot és a pálya szeretetét.

Ugyanebben a nyilatkozatában jól elválasztja a sok ágra szakosodott könyvtárosság három fő irányát: a történeti gyűjtemények munkatársait, a tájékoztató szakembereket, akiknek a feladata a szakirodalom analízise, feltárása és az információterjesztés, valamint a közkönyvtárosokat, kiemelve pl. a gyermekkönyvtárosok szerepét.

Fontos tanulmányában – mely az oktatás alakításában is szerepet játszott – foglalmazta meg a tájékoztatásnak mint komplex tevékenységrendszernek, a kommunikáció egyik válfajának jellemzőit a tudományokhoz való viszony szempontjából.

A magyar könyvtárosképzésben a változásokhoz való alkalmazkodás mellett, illetve helyett paradigmaváltásra volt szükség. A korábbi bibliológiai irány mellett – mely a könyvhöz/dokumentumhoz kapcsolódó széles ismeretkörre támaszkodott – mindig él az empirikus irányzat az egyes könyvtárak gyakorlatából levezetve. Az új az informatikai alapozású könyvtárosképzés volt, ahogy azt Horváth Tibor – Szentmihályi János tanítványa, majd követője az ELTE-n – megfogalmazta.

Szentmihályit erősen foglalkoztatta a képzés tartalma, erre utal német kutatási jelentések alapján készült szemléje, melyben idézi a lehetséges pályaképet, illetve munkaköröket:

- intenzív dokumentációs bázison alapuló tudományos-műszaki rendszerek üzemeltetői,
- információs rendszerek tervezői és szervezői,
- információs menedzserek,
- informatikai kutatók és módszertani szakértők,
- a kutatás és információs szervezés szakemberei (elsősorban az államigazgatásban),
- egyes szakterületek tudományos kutatói,
- „információkereskedők”,
- „információ-iparosok” mint vállalkozók.

A szemle végén megállapítja, hogy differenciált és integrált képzési forma látszik szükségesnek.

A könyvtárosi pályaképről együtt Szepesváry Tamással együtt írt tanulmányában úgy vélekedik, hogy az ellátandó területek differenciálódnak. Szól az elkövetkezendő évtizedek növekvő információs igényeiről, a szakterületi helyett a problémára orientált tájékoztatás szükségességéről, a modellezés sürgető voltáról s megállapítja: a képzés és továbbképzés gazdag változatossága válik szükségesé.

* * *

A tankönyvek, jegyzetek mennyisége, választéka soha nem kényeztette el a hallgatókat. Ennek sokféle oka közül csak néhány: szakmánk gyorsan változó jellege, a kis számú oktató nagy és egyre növekvő terhelése, a tankönyvírás módszertani nehézségei. A tanulást segítő jegyzetekkel jobban állunk, s e munkából Szentmihályi is részt vállalt. Gondolom, valamennyien emlékszünk a Bibliográfia 1., a Szakirodalmi tájékoztatás dokumentáció, vagy A magyar nemzeti bibliográfia c. sok lenyomatban hozzáférhető jegyzeteire. (Az utóbbi tárgykörben mindig készült monográfia megírására, sajnos soha nem készült el vele.)

Az első két jegyzetre jellemző, hogy pontosan jelöli: Kőhalmi Béla előző művéből hol, mit vett át: kinek milyen véleménye van a szóban forgó témáról; magyar és külföldi könyvtárak gyakorlati tapasztalatait is beépíti; sokféle dokumentumtípusból származó információt használ fel: kutatási jelentést, módszertani útmutatót, de személyes közléseket is. A jegyzetek mindig a világra nyitnak ablakot, és nem kész, lezárt, pontokba szedhető ismereteket kínálnak, hanem továbbgondolásra, további vizsgálódásra készítetik a hallgatót.

Nagyon jellemzőnek találom Hutchings, Margaret: Bevezetés a könyvtári felvilágosító munkába című, magyarul 1961-ben a Külföldi könyvtári szakirodalom sorozatában közreadott munkája szerkesztőjeként kifejtett tevékenységét. Az eredeti mű szerzőjének harmincöt év tapasztalatait adja közre. Szentmihályi az elavult fejezeteket, példákat kihagyja, a magyar gyakorlatban ritkán előforduló eseteket nálunk jellemzőbbekre cseréli.

Egyébként is minden fejezet végén értelmezi, magyarázza, szinte a magyar viszonyokra adaptálja a problémát és a megoldást. Az életrajzi kérdések esetében viszont nemcsak a fontos magyar forrásokat: Szinnyeit, a Társadalmi lexikont, Nagy Iván, Kempelen genealógiai munkáit említi, hanem az újabb angol nyelvű műveket is, tanácsot adva használatukhoz. S természetesen a Vértesy Miklóssal együtt írt főművét, az Útmutató a tudományos munka magyar és nemzetközi irodalmához c. könyvét is tankönyvként kezelte, használtatta. Bizonyos részeit ma is használjuk, nem nyugodva bele a magyar nyelvű másodfokú bibliográfia hiányába, mert a műfaj világszerte él, pl. a Walford 7. kiadása 1996-ban jelent meg.

* * *

Nagyon jó előadó volt: élő, érdekfeszítő órákat tartott. Nem tanáros pedantériával, hanem a témát megjelölve, gyakran tájékoztatási problémából kiindulva, szinte körkörösén, kezdőpontját ismeretekkel körülakva adott elő. Bármely témát úgy kezdett, mintha tőba követ hajtott volna: mondanivalóját egyre bővítette; többféle fogalmi meghatározást adott, utalt funkcióra, történetre, a felhasználás többféle módjára, megoldási lehetőségeire.

Különösen érdekessé tette óráit, hogy szinte mellékesen igen nagy művelődéstörténeti anyagot kaptunk: személyekről, ezek kapcsolatairól, más irányú tevékenységükről, földrajzi helyek történeti, művészeti vonatkozásairól. A tudományos iskolák eltérő jellemzőit összevetette – és mindig kiemelte a magyar vonatkozásokat. Gyakran beszélt úgy bibliográfiákról, vagy más tájékoztatási műszerekről, hogy a nem nyilvánvaló sajátos információs anyagaikra, pl. a referáló lapok mutatóinak szerepére fogalmak keresése esetén, vagy bibliográfiák

adatár-szerű függelékeire is felhívta a figyelmet. Hangsúlyozta némely művek egyedülálló, mással nehezen pótolható voltát (Pl. Bompiani).

Az egyes tudományok tájékoztató eszközeinél mindig utalt tudományrendszerezési problémákra, meglévő (és hiányzó!) eszközökre, szolgáltatásokra, előnyökre, hiányokra – sűrűn említve a felhasználást.

A tájékoztató feladatok megoldásakor többnyire csak az alaphelyzetet közölte, és elvárta, hogy a hallgató tisztázza a kérdést, megfelelő könyvtárak/műszerek segítségével felderítse a legjobb szakirodalmat, s így adja meg a választ. A könyvillusztráció esetében pl. nemcsak a stílusokra, meghatározott grafikusok egyéni vonásaira volt kíváncsi, hanem arra is, hogy kerestünk-találtunk-e irodalmat a stílust befolyásoló technikára is. A tory és wigh pártokra vonatkozó kérdésnél megjegyezte, hogy nehéz lesz forrásértékű irodalmat találni angol műszerek nélkül. (Nem is sikerült.)

Kritikai látásmódra nevelt bennünket, arra, hogy a szakirodalmat, az eszközöket több szempontból lássuk.

Ha valaki áttekintette a legfontosabb műveket valamely témáról, s elég alaposnak látta munkáját, néhány tétel esetén is megfelelőnek minősítette munkáját.

Nehéz volt Szentmihályinál vizsgázni. Sokat követelt. Léteztek ugyan tételek, de ő inkább témaköröket kérdezett, kapcsolatokat, vonatkozásokat, s gyakran mondta: mit tenne ha...? És várta, hogy gyorsan asszociálva, gondolkodva problémát oldjunk meg. Ha valaki nem tudott válaszolni kérdésére, akkor a következő vizsgázóhoz fordult, majd valamennyi szobában lévő hallgatóhoz. Előfordult, hogy a megválaszolatlan kérdés visszakerült az első vizsgázóhoz. Mindent egyszerre kellett tudni és gyorsan. Szemléletet tanultunk, magatartást, gondolkodást; elültette bennünk a „soha nem elég a tudás” nyugtalanító és sarkalló érzését. Máig hálás vagyok érte.

* * *

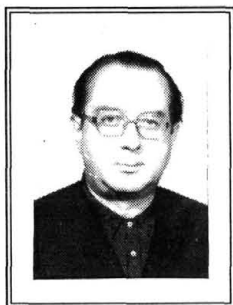
A BDTF-en folyó könyvtárosképzésben szellemével mindig jelen volt: művei kötelező olvasmányok, példáját idézzük, volt diák, aki szakdolgozatot írt róla.

A hetvenes évek második felében tanszékünk programot indított: szeretttük volna, ha hallgatóink megismerkednek a magyar könyvtárügy élő, kiemelkedő személyiségeivel. Vendégelőadónak hívtunk többeket, például Rózsa György, Kertész Gyula, Horváth Tibor, Papp István, Katsányi Sándor és még számos jeles személy járt nálunk.

Természetesen Szentmihályi János is, aki jó hangulatú beszélgetést folytatott az őt megilletőde fogadó hallgatóinkkal. Második látogatását szerveztük, mikor a megdöbbentő gyászjelentést kaptuk: gyászolják a magyar könyvtárosok. Gyászoljuk mindmáig.

Ferenczi Zsuzsanna

Szilágyi Tibor 1931–1998

Amikor a prágai forradalommal közel egyidőben a Könyvtártudományi és Módszertani Központba, az Új Könyvek szerkesztőségébe kerültem fiatal munkatársként, egy okos pillantás – ha jól számolom, a harmincas éveinek végén járó – ember villantotta rám tekintetét. Firtató, kérdező nézésének metakommunikatív „beszédét” emlékeimnek mély lenyomatai között őrzőm. Aztán meglepett: barátságos volt, de nem okoskodó és nem is sokat faggatott – én meg elfogult voltam: neves írók, s a szomszédos osztályokon (is) cikkeikből ismert kiváló könyvtári egyéniségek tiszteletet ébresztő gyűrűje zárta körül azt a szerkesztőségi atmoszférát körülöttem. Pár hónapnak kellett eltelnie, hogy kibontakozzon köztünk a párbeszéd, mely rávezetett: ez a nagy tudású, baráti kapcsolatait vehemens szívvel, véleményét élesen, műveltségét tartózkodó evidenciával képviselő ember nem csak a szerkesztőség, az akkori KMK-kollektíva egyik – korántsem szürke – eminenciása, hanem a magyar és világirodalom beavatott jelese is. Nemcsak „bukott” a korabeli magyar- és világirodalom értékes műveire, őt nem lehetett „palira venni”: egyéni, kritikus véleménnyel szolgált, akkori nézetem szerint egy kissé konzervatív, de nagyon megalapozott ízlés és szellem jegyében. Csak később állt össze a kép: nemcsak hogy több éves könyvtári, de zenei és műfordítói pálya áll mögötte, de alapos tájékozottság és felkészültség is. Szilágyi Tibor kivételesen karakteres jellem volt, és sohasem hajlott meg – sem a kisebb, sem a nagyobb hatalmak előtt – akár könyvtárügyről, informatikai kérdésekről, akár politikáról, zenéről, a korabeli irodalomra egyetemes dolgairól volt szó.

Most, hogy pályája lezárult, és hosszú szenvedések után teste immár porlad, tudatomban szükségszerűen végleges egységet alkot a személyisége. S itt előugranak azok a sohasem elmaszkolt emberi vonásai, azok a sem hatalomra, sem hírnévre (csak értő megbecsülésre) törekvő jellemi adottságai, amelyek mindig az ő – dialógus-készségét, a szeretettel és szenvedéllyel átítatott – kihívásait, a latin szó eredeti értelmében vett inspiratív *provokációit* jellemezték.

Pályája, pályaválasztása(i) mögött természetesen ott van a történelmi helyzet is: csak egy pillantást kell vetni a magyar szellemi élet élvonalába került évfolyamtársainak, pályatársainak névsorára – kiváló ifjú intellektusok, többségükben a polgári társadalom „fedezékbe vonult”, illetőleg „menedékbe” kényszerült tehetségei – választották a könyvtárosi pályát a kommunizmus „vad éveiben”. A ’60-as évek KMK-jának szellemét meghatározó egyéniségek is így kerültek elő szinte „a föld alól” – Szilágyi Tibor a mezőgazdasági sakkönyvtárak és tájékoztatásügy mélyéből bukkant elő (a sakkönyvtári munkákról és a mezőgazdasági kutatóintézeti könyvtári feladatokról szóló publikációival hívva fel magára a „regretálók” figyelmét), hogy aztán évtizedeken át – az „alapító szerkesztők” közé tartozva – az *Új Könyvek*,

a periodikum jellegét meghatározó szerkesztőjeként fussa be további szakmai pályáját. Ha kellett, a lendületes szerkesztői munka mellett – az intézményirányítás és a változó felelős szerkesztők igényei szerint – ambiciózusan „ásta be” magát egy-egy szaktémába, elsőként állítva össze a tárgyszó-katalógusok nemzetközi szakirodalmi szemlét (1968), és egyszer – hosszas rábeszélésre – időlegesen még a KMK Könyvtári és Dokumentációs Osztályának vezetését is elvállalta. Szorgosan szerkesztette az UK természet- és alkalmazott tudományi, valamint világirodalmi szakágai recenziójának sokezer tételét, kumulatív köteteket, „Könyvtári kis tükör” c. gyarapítási ajánló-bibliográfiákat gondozott, amikor ezek kiadására került sor (1985).

Közel száz – amerikai és angol – kötet bibliográfiai leírása jelzi: fordította Szilágyi Tibor. Barth Istvánnal, Sükösd Mihállyal szinte egyidőben – szellemi ambíciók és egzisztenciális, intellektuális motivációk jegyében – a '60-as évek elején a Magvető Kiadó megbízásai alapján kezdte meg műfordítói pályáját, majd később az Európa egyik legstabilabb külső munkatársa lett. (Kevés reflektorfénybe került könyvtárosi-szerkesztői és fordítói munkássága nem csak párhuzamosnak látszik, de Szilágyi jellemének közös vonásait: intellektuális karakterének egységességét is mutatja). Hogy ez a „munkatársi” szerep mit is jelent, azt nem csak a megjelent kötetek, hanem a több száz lektori jelentés is „rejt” – a modern amerikai irodalom „felfedező jellegű” hazai publikációi, magyarországi sikereket arató kötetei mögött az ő szakvéleményének „fedezete” is áll. Joseph Heller, az ausztrál-angol Peter Marshall több, ismételt kiadásban is megjelent könyvét az ő átültetésében ismerhetjük magyarul, de fordított Faulkner, Malamudot, J. C. Oates-t, ambiciózus filológiával ültette át A. Huxley és G. Steiner esszékötetét, R. Graves egy remek könyvét, szövegének minősége volt a hazai Kurt Vonnegut sikeres recepciójának egyik alapja, és csendes büszkeséggel tartotta számon, hogy William Wharton-t voltaképpen „ő fedezte fel” a posztmodern világirodalmat is közvetíteni kezdő magyar könyvkiadás számára. Ha kellett, rendbe tette régebbi fordítások szövegét, újrafordított angol klasszikusokat, miközben – apályosabb időkben – rutinszerűen, de mindig mesterien megoldott munkákat végzett el. A kiadói viszonyok változásával, életének utolsó éveiben mind ritkábban jutott – invenciózus fordítói jellemét kihívó – megbízásokhoz, de fordítói minőségét az új kiadók jól kamatoztatták, különösen a sikeres természettudományi ismeretterjesztés angol nyelvű műveinek körében (pl. több Attenborough-könyv magyar változata fűződik a nevéhez).

Ízlésében és mentalitásában volt valami rokonszenves konzervativizmus, Mozartot, Chopint és Beethovent játszott inkább, ha odaült a zongorához, a modernizmus, a terjedő misztika-láz jelenségeit nem szerette, miközben nyitott volt: vállalva a mind hidegebbnek-ridegebbnek, mind elidegenültebbnek ható kortársi kultúra szinte minden lényegi provokációját.

Azért kellett könyvtári-szakmai hagyatékon túli tevékenységére emlékeztetni, mert a tudós, széles látókörű literátor-könyvtáros egyedi – kor szerint adott – változatát testesítette meg ő – a szakma törzsgárdája hajdan is a könyvtárosok filológusi, tudósi, írói, kritikusai művei révén is nyerte el rangját a magyar szellemi életben.

Sok-sok híve, barátja, olvasója, munkatársa hajthatja le fejét emléke előtt. E személyes és pályaképi mozaikok sem érhetnek el lényegéhez – mindez csak „pengő cimbalom” annak kifejezéséig, hogy mi minden okán szerettük, s kellett volna még jobban életében értékelnünk Szilágyi Tibort.

Fogarassy Miklós

Lezárva: 1998. június 22.

79. szám

Megjelenik: általában 30 nap alatt A szervezeteknek és a központi testületi tagoknak ki-
küldjük: a megjelenés után három napon belül

Elnökségi hírek

Kitüntetési előkészületek – Az elnökség május végén megküldte javaslatait az MKM Könyvtári Osztályának az idei Szinnyei-díjra és a Népművelésért díjra. Köszönettel vette a tájékoztatást a szervezetek kitüntetési javaslatairól és támogató levelet küldött egyes javaslatokhoz, amelyek előterjesztői ezt kérték. – Az MKE-emlékéremre idén az egyesület jeles tisztségviselői közül tizenháromra érkezett jelölés, a szervezetek szavazatainak összegyűjtése most van folyamatban.

Fitz-díj – Mint ismeretes, minden évben a vándorgyűlésen öt, az előző évben megjelent mű valamely alkotója vagy kiadója részesül Fitz-díjban a könyvtárosok szavazatai alapján. Az idei díjra az előkészítő bizottság (1998-tól a Bibliográfiái Szekció képviselőjében Gyuris György, a Könyvtárostanárok Egyesületétől Kalmárné Morcsányi Rozália, a Közkönyvtári Egylettől Horváthné Jakubecz Ilona, a Mezőgazdasági Szekció képviselőjében Billédi Ferencné, a Zenei Szekciótól Pogány György) megtette javaslatát, amelyet eljuttattunk a szervezetekhez. A könyvtárosok szavazatait a több mint 30 műre június 26-ig beérkezőleg várjuk az MKE titkárságára postán, faxon vagy e-postán. Döntés a július 8-i elnökségi ülésen születik.

Mi történt a szervezetekben?

Csongrád Megyei Könyvtárosok Egyesülete – A CSMKE első félévi programjaiból: március 19-én és április 16-án ismeretfelújító továbbképzés a katalógusépités szabályairól közművelődési és iskolai könyvtárosok részére; március 26-án Kokas Károly Könyvtárhasználati ismeretek c. tankönyvének ismertetése, majd a SZIRÉN rendszer bemutatása; május 11-én Rózsa Edit országgyűlési képviselő előadása Hogyan lobbyzzunk, érdekérvényesítés a polgári demokráciában címmel; május 22–23–24-én népmesei tanácskozás több alföldi megye könyvtárosainak, népművelőinek, pedagógusainak;

Elektronikus Könyvtár Szekció – Az MKE EKSZ és a Hungarnet Könyvtári Szakosztály közös szervezésében szakmai összejövetelre került sor 1998. jú-

nus 17-én Digitális könyvtár címmel. A rendezők legfőbb célja az volt, hogy a résztvevők megvitassák a tárgykör legújabb fejleményeit, újabb ismereteket szerezzenek és, a nagyobb konferenciáktól eltérően, szabadon beszélgethessenek is egymással. A két szakosztály tagjain kívül a Neumann-ház, a MEK és hasonló projektek iránt érdeklődőket is eszmecsereére invitálták.

Gyermekkönyvtáros Szekció – 1998. május 29–30-án Tapolcán tartottak konferenciát Hátrányos helyzetű gyermekek a könyvtárban címmel. Első nap került sor az előadásokra a hátrányos helyzet okairól és trendjeiről (Mihály Ottó, OKI), a gyermekkönyvtár szociális funkcióiról (Pálné Leinberger Agota, Kaposvár), a dyslexiás és a Down-kóros gyermekek segítéséről (Varga Károlyné, Tapolca, illetve Hadházi Csabáné, Debrecen), a nemzetiségi gyermekekről (Diósné Csontos Júlia, Békéscsaba), a problémás könyvtárhasználókról (Szabóné Horváth Mária, Szombathely), a szülőkkal való együttműködésről (Harangozó Attiláné, Debrecen). A második napon dyslexiás gyermekekkel való bemutató foglalkozáson vehettek részt az érdeklődők, majd fórumra és médiabemutatóra került sor a városi könyvtárban. A Szentgyörgy-hegyen baráti vacsorára, a Tavas-barlangban csónakázásra, múzeumlátogatásra is jutott idő.

Műszaki Könyvtáros Szekció – Június 12–13–14-én regionális rendezvényt szerveztek Sáropatakon a könyvtárak együttműködéséről a MOKSZ-szal, a Zempléni Könyvtárosok Szervezetével és a sáropataki városi könyvtárral közösen. Az előzetes program szerint Tóth Elek az MKM telematikai programjáról tartott tájékoztatást. Biczák Péter előadása a közhasznú információszolgáltatással foglalkozott. Freisinger Jenő az együttműködés tapasztalatairól, lehetőségeiről, Balogh Margit pedig a pályázatok másik oldaláról szolt. A szakmai programhoz a szekció hagyományai szerint gazdag kulturális és társas program kapcsolódott.

Olvasószolgálati Szekció – Szintén Tapolca volt a helyszíne és a városi könyvtár a házigazdája a Központi könyvtári ellátórendszerek / Közhasznú információszolgáltatás című szakmai tanácskozásnak (1998. június 11–13.). Az első témakörben szó esett a tapolcai, a Zala megyei, a fővárosi és a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei ellátórendszerről. A közhasznú és a vállalkozói információk szolgáltatását Pest megyei, budapesti, Békés és Veszprém megyei előadók mutatták be. A szervezők hangulatos, jókedvű programra: Badacsonytomajban könyvtárlátogatásra, a tájház megtekintésére, borkóstolóra, esti beszélgetésre invitálták a résztvevőket. A szombati napon autóbusszal kirándulásra került sor a Balaton-felvidék és a Káli-medence legszebb részein.

Zempléni Könyvtárosok Szervezete – 1998. május 29–31-én volt Sáropatakon és Sátoraljaújhelyen a határon túli magyar könyvtárosok 4. zempléni nemzetközi tanácskozása. A plenáris ülésen Papp István tartott előadást a közkönyvtárak hazai és nemzetközi kapcsolatairól, együttműködési lehetőségeiről. A határon túli magyar kollégák könyvtáraik kapcsolatáról számoltak be az anyaországgal. A második nap témái a következők voltak: a határon túli könyv- és lapkiadás, a könyvtárak segítése, a zempléni régióban működő média szerepe a kapcsolatok erősítésében. Sátoraljaújhelyen a Zemplénben folyó helytörténeti kutatások forrásaival és színhelyeivel ismerkedtek a tanácskozás résztvevői. A szakmai programot irodalmi est, városnézés, pincelátogatás, kirándulás egészítette ki.

Pénzügyek

NKA pályázataink – Egyesületünk összesen 2,050 eFt-ot nyert el az NKA tavaszi pályázatán. 700 eFt-ot a vándorgyűlés megrendezésére, 100 eFt-ot az EB-LIDA-val való kapcsolattartásra, 500 eFt-ot hálózati tanfolyamok szervezésére, 500 eFt-ot kül- és belföldi tanulmányutakra és 250 eFt-ot (visszamenőleg) az 1998. évi BOBCATSSS-szimpoziumon a magyar részvétel támogatására. Értesüléseink szerint az MKE szervezetei is sikerrel pályáztak (Csongrád M. K. E. – 200 eFt, Elektronikus Könyvtár Sz. – 200 eFt, Gyermekkönyvtáros Sz. – 150 eFt, Helyismereti Sz. – 150 eFt, Könyvtárostánárok E. – 250 eFt, Somogy M. Sz. – 150 eFt, Szabolcs-Szatmár-Bereg M. Sz. – 150 eFt, Vas M. Sz. – 300 eFt.)

Támogatás konferenciái részvételhez – 30–30 eFt-os támogatást kapott az MKE-től a DBI wolfenbütteli szemináriumán való részvételhez Csúry Károlyné (Somogyi-könyvtár), az EAHIL-konferencián való részvételhez Szabóné Balogh Klárisza (SOTE Könyvtára), az IFLA konferencián való részvételhez Nagy Anikó (OSZK).

Képzés

MKE-BC – Az MKE és a British Council együttműködésének újabb lépéseként 1998. június 25-én 1/2 3-kor előadásra és beszélgetésre kerül sor az 1996-os norwichi és belfasti tanulmányút két résztvevőjének, Koreny Ágnesnek és Varga Katalinnak szervezésében. Az előadás témája: beszámoló a British Council által szervezett könyvtár-menedzsment képzésekről, elsősorban arról a nemzetközi szemináriumról, amelyet 1998 márciusában tartottak Norwichban, és amelyen négyen vettek részt Magyarországról. A beszélgetés célja, kötetlen eszmecsere keretében, a résztvevők aktív közreműködésével közösen átgondolni a szakma, ezen belül is főként a felsőoktatási könyvtárak közeli jövőjét. A rendezvénnyel egyben kedvet is szeretnének csinálni a szeptemberben induló könyvtárvezetési szeminárium-sorozathoz, amely a brit menedzsment-szemlélet magyarországi meghonosítását célozza meg.

Gombocz-ösztöndfj – Idén három pályázat érkezett. A jelentkezőkkel folytatott beszélgetésen részt vett a Fulbright-bizottság képviselője is. Az elnökség által kijelölt bizottság döntése alapján az MKE első helyen Szakál Gabriellának (DOTE), második helyen Kőrösi Krisztinának (OMIKK) ad támogató levelet a Fulbright-bizottságnál benyújtandó pályázatához.

Nemzetközi kapcsolatok

IFLA-látogatás – Június 4-től 7-ig helyszíni szemlén Budapesten tartózkodott az IFLA két képviselője, a 2003. évi, esetleg itt rendezendő konferencia előkészítéseképpen. Vendégeink igencsak zsúfolt programjuk során tájékozódhattak a kulturális kormányzat támogatási szándékáról; látogatást tettek az IFLA tagkönyvtáraiban, amelyek kisebb rendezvények helyszínei lehetnének; ismerkedtek Budapest idegenforgalmi látnivalóival; bejártak jó néhány szállodát és szemügyre vették a szoba jöhető konferenciaszínhelyeket. Az IFLA illetékes grémiuma tapasztalataik figyelembe vételével hozza meg döntését még a nyáron.

Osztrák vándorgyűlés – Az elnökséget Pálvölgyi Mihály képviselte a Büche-reiverband Österreichs éves konferenciáján Baden bei Wienben. Részletes jelentését ajánljuk azok figyelmébe, akiknek az osztrák közkönyvtárakba van szerencsájük kiutazni. E könyvtárak friss címtárát Pálvölgyi Mihály jóvoltából a KMK szakkönyvtárában vehetik használatba.

IFLA-konferencia, Amszterdam – Hollandiában élő kolléganőnk, Urai Hilda (aki maga is az IFLA központjában dolgozott) jóvoltából néhány kiutazó kollégánk magyar családoknál szállhat meg. Igyekeztünk ezt a lehetőséget tudatni mindenkivel, akinek kiutazási szándékáról tudomásunk volt, és akinek – például hivatalos kiküldetés híján – ez a nagylelkű, baráti felajánlás sokat számít.

Társegyesületek, rokon szervezetek

KKDSZ – A szakszervezet együttműködést kezdeményezett az MKE-vel a közalkalmazotti bérrendszer reformjával kapcsolatban. Az egyesület elnöksége július 8-i ülésén tárgyal erről a kérdésről.

Előzetes rendezvénynaptár:

Magyarországon:

- 1998. július 15–17. Az egyházi gyűjtemények szerepe a helytörténeti kutatásban, a Helyismereti Könyvtárosok V. Országos Tanácskozása, Kiskunhalas–Kalocsa
- 1988. július 30–augusztus 1. Az MKE 30. vándorgyűlése A könyvtárak együttműködése az információs társadalom kiszolgálásában, Salgótarján
- 1998. augusztus 30–szeptember 4. INTAMEL-közgyűlés és konferencia, Budapest
- 1998. október 5–7. Közkönyvtár az ezredfordulón. Magyar–norvég szeminárium, Budapest

Külföldön:

- 1998. június 25–július 2. American Library Association Annual Conference: Global reach, local touch, Washington D.C., USA
- 1998. augusztus 13–15. ISIC (Information Seeking in Context 98) konferencia, Sheffield, Nagy-Britannia
- 1998. augusztus 16–21. 64. IFLA-közgyűlés On crossroads of information and culture, Amsterdam, Hollandia
- 1998. október 11–17. 49. FID konferencia és kongresszus Towards the new information society of tomorrow: innovations, challenges and impact, Jaipur–New Delhi, India
- 1998. október 29–30. The Architecture of Knowledge, two-day British Library–British Council colloquium, London
- 1998. október 15–17. International Conference Censorship, Democracy and Libraries, Riga, Lettország
- 1999. január 25–27. 7th International BOBCATSSS Symposium Learning society – learning organisation – lifelong learning, Bratislava, Szlovákia

- 1999. május 23–26. CoLIS 3, Third International Conference on Conceptions of Library and Information Science: Digital libraries: interdisciplinary concepts, challenges and opportunities, Dubrovnik, Horvátország
- 1999. augusztus 19–28. 65. IFLA-közgyűlés Libraries as gateways to an enlightened world, Bangkok, Thaiföld

Állást keres (1998. május 26. után érkezett hirdetések):

Ez alkalommal nem érkezett közlésre szánt hirdetés.

Állást kínál (1998. május 26. után érkezett hirdetések): Az MTA Világgazdasági Kutatóintézete (Budapest, XII. Kálló esperes u. 15.) keres munkatársat feldolgozó és olvasószolgálati munkára középfokú vagy felsőfokú könyvtárosi végzettséggel, angol és/vagy német nyelvismerettel, alpfokú számítástechnikai jártassággal. Fizetés a közalkalmazotti besorolás szerint, próbaidő után végleges alkalmazás. Az érdeklődők Fürgeteg Katalint keressék a 319-9377-es telefonon.

*

Szerkeszti: Hegyközi Ilona

Cím: MKE titkárság, 1054 Budapest, Hold u. 6. Tel./fax: 311-8634

E-posta: MKE@MAIL.C3.HU vagy H11200MKE@ELLA.HU

